

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra obecné zootechniky a etologie

**Komunikace mezi koněm a člověkem,
horsemanship vs. trénink koně 21. století**

Bakalářská práce

Autor práce: Lenka Malinová

Obor studia: Živočišná produkce

Vedoucí práce: doc. Ing. Helena Chaloupková Ph.D.

Konzultant: Ing. Pavel Tománek

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci „*Komunikace mezi koněm a člověkem, horsemanship vs. trénink koně 21. století*“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. Ing. Heleně Chaloupkové, Ph.D. a panu Ing. Pavlovi Tománkovi za jejich odborné vedení, podporu a věcné připomínky, které mi poskytli při vypracování této bakalářské práce.

Komunikace mezi koněm a člověkem, horsemanship vs. trénink koně 21. století

Souhrn

Tato bakalářská práce se zaměřuje na komunikaci mezi koněm a člověkem a na porovnání dvou výcvikových metod koní. První metodou je horsemanship, neboli přirozená komunikace s koněm, a druhou metodou je klasický jízdářský výcvik 21. století. V obou metodách byla popsána práce s koněm ze země i ze sedla.

Metoda horsemanshipu využívá ke komunikaci s koněm především řeči těla, tedy jazyka, kterému kůň rozumí, a vychází z pozorování a pochopení komunikace koní v jejich přirozeném prostředí. Tato metoda je založena na práci s tlakem, kterému se kůň dříve nebo později podvolí. Člověk při výcviku nepoužívá hrubou sílu, ale koni vždy dává možnost výběru, kdy správná varianta cviku je pro koně snazší než varianta špatná. Důležitou součástí metody horsemanshipu je práce ze země, při které člověk koně učí určité cviky, které později použije při práci ze sedla. Pokud kůň projde výcvikem ze země, je následná práce ze sedla jednodušší, člověk si s koněm vytvoří vztah, jsou domluveny určité signály, na které kůň reaguje i při práci ze sedla, a zároveň se prohlubuje vzájemná důvěra.

Jízdářský trénink 21. století využívá podvolení se tlaku, takzvané zlomení koně. Principem tréninku je naučit koně podřídít se pokynům svého jezdce. Člověk se snaží naučit koně, aby jej respektoval a přizpůsobil se jeho vůli. V metodě tréninku 21. století je práce ze země spíše přípravou koně na sedlo, uzdechku a váhu jezdce. Součástí práce na lonži je procvičení chodů, rozcházení a zastavování. Tyto cviky jsou důležité pro práci ze sedla. V tréninku 21. století se při práci ze sedla často používá pomocník, který pomáhá jezdcovi s koněm ze země, kůň se tak snáz učí jednotlivé cviky.

V závěrečné kapitole jsou porovnány obě metody výcviku koní spolu s jejich přirozeným chováním ve stádě. Lepší metodou tréninku se jeví horsemanship, jelikož bere v potaz přirozené chování koně ve stádě a respektuje řeč těla koní. Jízdářským tréninkem 21. století lze koně fyzicky vycvičit stejně jako metodou horsemanshipu, ale metoda horsemanshipu bere v potaz psychické naladění koně, tudíž kůň bývá vyrovnanější a klidnější, a také proto ve vzájemném porovnání vychází horsemanship lépe.

Klíčová slova: kůň, člověk, komunikace, horsemanship, chování

Human-horse communication, horsemanship versus horse training in 21 century

Summary

This bachelor thesis aims at communication between horse and human concrete cooperating two training methods the first method is known as horsemanship (natural communication between human and horse) the second is classical riding training of 21. century work with a horse from the ground and from the saddle have been described in case of both methods (machined Above).

Horsemanship method mainly using body language for communication between human and horse this means language which horse is able to understand. This method is based on observation and understanding of communication in their natural habitat. This method practically works with the pressure that the horse will sooner or later undertake trainer never using brute strength during training always giving a choice (correct variation is always easier for horse then incorrect one). One of the important parts of horsemanship method is work from the ground. During this part trainer teaches specific exercises which are useful for following part of training (work from the saddle). If a horse is successful during work from the ground part ten the work form a saddle is easier the coach creates certain signals with the horse on which the horse reacts. In a case of both mentioned parts reward when properly executed is deepening of mutual trust.

Riding methods of 21. century using the pressure, the so-called break of the horse the principle of training learn horse to be submissive to rider instructions. Humen wants to be fully respected by the horse and wants a horse to adapt to his requirements. In a case of riding methods of 21. century is work from the ground some kind of preparation process for the saddle, bridle and a weight of a rider part of the work on the longe is the practice of walking, scattering and stopping these exercises are important for the work from a saddle. Riding methods of 21. century method often using assistance during training assistant helping rider from the ground. The reason is that horse is able to learn individual exercises easier. From this method point of view.

In the final chapter are both methods compared with the natural behaviour of horses in the herd better method seems to be horsemanship because of the fact that horsemanship method respects natural behaviour of a horse in the herd and respects his body language.

In compared to riding methods of 21 security where we can see that we can also train concrete horse with the same result like in the case of horsemanship method but horsemanship method takes psychological side of a gorse as one of the really crucial facts the result is that the horse is more balanced psychologically and this fact radically pointg at horsmeship method as a method which is better for horses than riding methods of 21 century.

Keywords: horse, human, communication, horsemanship, behaviour

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce.....	2
3	Historie koní	3
3.1	Domestikace koně.....	5
3.2	Starověk	7
3.3	Středověk	8
3.4	Novodobé jezdectví	9
3.5	Zoologické třídění equidů.....	10
4	Chování a etologie koní.....	10
4.1	Ontogeneze	10
4.2	Sociální vývoj a komunikace.....	15
4.3	Komunikace mezi koněm a jezdcem	20
5	Horsemanship	22
5.1	Historie horsemanshipu	22
5.2	Princip horsemanshipu.....	23
5.3	Práce ze země.....	24
5.4	Práce ze sedla.....	36
6	Jízdárenský trénink 21. století	40
6.1	Princip tréninku.....	40
6.2	Práce ze země.....	41
6.3	Práce ze sedla.....	44
7	Doporučení pro praxi.....	49
8	Závěr.....	53
9	Literární zdroje	54
10	Seznam příloh.....	59

1 Úvod

Kůň je společníkem člověka již tisíce let. Sloužil člověku jako zdroj potravy a pomocná síla především při zemědělských a lesnických pracích a dnes se jeho využití přesouvá především do oblasti sportu a volnočasových aktivit. Lidé pohybující se v prostředí koní se snaží koně vycvičit a dorozumět se s ním. Rozdělují se většinou do dvou skupin podle toho, jaký výcvik koně upřednostňují.

Tato práce se zabývá komunikací mezi koněm a člověkem a zároveň porovnává dvě výcvikové metody koní, které jsou v této práci charakterizovány. První metodou je horsemanship, který vnímá práci s koněm ze země jako nezbytnou součást výcviku předcházející samotné práci s koněm ze sedla. Zároveň se tato metoda zabývá komunikací člověka a koně, kde člověk komunikuje s koněm pomocí řeči těla, vysílaného tlaku směrem ke koni a pozorování koně v jeho přirozeném prostředí. Je to způsob komunikace, které koně dobře rozumějí. Tato metoda bere v potaz i psychické naladění koně.

Druhou metodou je klasický jízdařenský výcvik 21. století, který v sobě zahrnuje mnohé styly a metody výcviku. Tato metoda příliš nepracuje s psychikou koně, zabývá se více přípravou fyzickou.

2 Cíl práce

Cílem této práce bylo objasnit principy komunikace mezi koněm a člověkem a osvětlit možné příčiny nedorozumění. Tato práce charakterizuje a následně porovnává dvě metody výcviku koně. První metodou je horsemanship, neboli přirozená komunikace s koněm, která je postavená na práci s psychikou koně a zároveň na komunikaci člověka a koně. Druhou metodou je klasický jízdářský výcvik, který je v 21. století běžně viděn na jakékoli jízdárně.

3 Historie koní

Lichokopytníci se na Zemi objevili v eocénu, ve středním období starších třetihor, před 54 miliony let. Eocén trval zhruba 19 miliónů let a byl dobou velkého rozvoje skupiny koní. Tehdy žilo na světě nejvíce rodů z příbuzenstva koňovitých, bylo jich přes čtyřicet. Paleontologové dodnes popsali více než 350 druhů vymřelých koní. Jen málo z popsanych druhů patří do přímé linie, na jejímž konci dnes stojí rod *Equus*. Ostatní koňovití patřili k slepě končícím větvím (Dobroruka et Kholová, 1992).

Jako předci koní jsou označováni prakopytníci (*Condylarthra*), kteří se objevili na rozhraní druhohor a třetihor. Prakopytníci se vyvinuli z hmyzožravců, měli malé tělo, primitivní chrup a drápy (Zack et al., 2005). Živili se jen rostlinnou potravou. Této skutečnosti se rychle přizpůsoboval jejich chrup. Končetiny i nadále zůstávaly pětiprsté, nejvýše čtyřprsté a drápkaté (Uzunidis et al., 2017). Mahler (1995) velikost těla prakopytníků srovnává s velikostí lišky a v jejich vzhledu vidí spíše šelmu.

Ve vývojové řadě *Equidů* je možné sledovat přeměnu tvaru těla, stavby končetin a strukturu zubů. Ke změnám ve vývoji docházelo v závislosti na změně podmínek prostředí. Vývoj probíhal směrem od pětiprstých savců, velikosti kočky a váze 4 – 35 kg, k dnešním formám a velikostem koní (D'Ambrosia et al., 2014).

Prvním koněm v období eocénu byl *Hyracotherium* (též označovaný jako *Eohippus*). Jeho výška v kohoutku byla asi 45 cm. Na předních končetinách měl čtyři a na zadních končetinách tři prsty s neúplně vyvinutými kopýtky. Zuby měl malé a jednoduché uzpůsobené k drcení a rozmělnování ovoce a ostatní potraviny, premoláry byly trojúhelníkového tvaru a byly uzpůsobené k překousnutí listů (Semperebon et al., 2016). Důsledkem spásání měkkých listů pralesních rostlin byly stoličky nízké a jednoduché. Paleontologové v Severní Americe mohli díky nálezům starších i mladších koster předků koní sestavit vývojovou řadu, tohoto řádu savců. Za území výskytu *Hyracotherium* je označována dnešní Severní Amerika a Evropa (Semperebon et al., 2016). V Evropě se druh *Hyracotherium* vyskytoval jako *Hyracotherium leporinum*, ale v severní Americe se vyskytovalo méně než tucet druhů, kde byl *Hyracotherium* velmi běžný a byl zastoupen velkým počtem jedinců (Bronnert et al., 2018). Podmínky, které panují v Severní Americe, mohou za přeměnu koní z malých, skrytě žijících pralesních zvířat, v dlouhonohé a rychlé obyvatel stepí. McHorse et al. (2017) zdůrazňuje, že rychlost

napomohla koním v útěku před predátory. Ke zmenšení počtu prstů napomohl rychlý běh po tvrdé půdě, zatímco spásání tvrdé trávy způsobilo zásadní změnu chrupu.

V pozdním eocénu a brzkém oligocénu byl objeven *Mesohippus*, který měl větší tělo než *Hyracotherium*, přední i zadní končetiny byly tříprsté. Chrup byl vyvinutější a více přizpůsoben listnaté potravě. Další taxonomickou jednotkou je *Miohippus*, který obýval území zároveň s jedinci *Mesohippus* (Semprebon et al., 2016).

Začátkem mladších třetihor v miocénu, šestnáct milionů let před našim letopočtem (Mahler, 1995), se po tehdejší obdobe prerií proháněl *Parahippus* a *Merychippus*, kteří měli ještě větší tělo, ale byli stále tříprstí. Zuby měli vyvinuté a pokryté cementem (Semprebon et al., 2016). Jsou důležitým mezníkem ve vývoji koňovitých, z *Parahippus* a *Merychippus* se vyvinul rod *Equus*, který zahrnuje všechny existující (Semprebon et al., 2016).

V pozdním miocénu se vyskytoval *Hypohippus* (Semprebon et al., 2016), ze kterého se vyvinul *Pliohippus*, kůň se zakrnělými postranními prsty. Našlapoval pouze na prst prostřední, zakončený kopytem. Jeho mozek byl mnohem lépe vyvinut a měl chrup značně připomínající zuby dnešního koně. *Pliohippus* pochází z Ameriky, ale jeho potomci se stali emigranty (Mahler, 1995).

Na rozhraní třetihor a čtvrtohor se rod *Hippidion* dostal přes právě vzniklý pevninský most do Jižní Ameriky, kde však záhy vyhynul (Prado et al., 2014).

Nejstarší pravý kůň, *Equus simplicidens*, žil v Severní Americe (Griffin et al., 2016). Koncem třetihor se vydal po jediném pevninském mostě, po Beringii, kde se postupně zvedala hladina moří, takže most zaplavilo samotné moře, dnes známe jako Beringovo moře (Kholová, 2005). *Equus simplicidens* našel mnohem příznivější podmínky pro život v oblastech dnešní Sibíře, Číny a Indie. Zatímco severoameričtí koně vymírali, asijské se rozvíjeli. Obsadili celý Starý svět – Evropu a Asii jako praví koně (Griffin et al., 2016), Asii a Afriku jako osli a jižní půlku Afriky jako zebry (Forsten et al., 1995).

Koně se pásli na nekonečných pláních vysoké trávy asi milion let před zrozením člověka. Dokud do vývoje přírody nezasáhl člověk, koně své vydobyté pozice opouštěli jen velmi pomalu. Člověk se setkal a žil pouze s koňmi z rodu *Equus*. V době, kdy se lidé naučili organizovat úspěšné lovecké výpravy za účelem zdoání velkých zvířat, stali se pro ně i koně lovnou zvěří. Naštěstí ne na dlouho. Místo toho, aby byl kůň loven, stal se pomocníkem člověka při lovu jiných zvířat (Bořánek et al., 2006). Později se v pravěkém lovcu probudil umělecký

a snad i náboženský cit, v severní Skandinávii byla nalezena kamenná scéna s tažným koněm z roku 1 500 – 1 300 př. n. l. (Bendrey, 2012).

Nejstarší druh koně žijící v Evropě i Asii na rozhraní třetihor a čtvrtohor byl *Equus stenonis*. Je považován za předka všech ostatních druhů čtvrtohorních koní. Pro tehdejší předchůdce člověka *Australopithecus africanus* a pračlověka *Homo habilis*, byl nedosažitelnou kořistí. Ze středního pleistocénu známe koně mosbašského (*Equus mosbachensis*), z mladšího pleistocénu koně taubašského (*Equus taubachensis*) a Abelova (*Equus abeli*). Koncem pleistocénu žil v Evropě *Equus germanicus*, současně žijící s neandertálci. Později tento kůň žil s magdalénskými lovci a jinými příslušníky rodu *Homo sapiens*. Koník tohoto typu se výrazně podobal koni Převalského, který se vyvíjel v Asii. Jako jediný z vymřelých evropských koní mohl zasáhnout do vývoje domácích zvířat, ale na konci pleistocénu vymřel. Odhadovaná doba je 35 000 – 10 000 let př. n. l. (Bendrey, 2012).

Po skončení dob ledových zde zůstaly pouze dva druhy divokých koní: asijský kůň Převalského (*Equus ferus przewalskii*) a tarpan (*Equus ferus ferus*, potomek *Equus gmelini*). U tarpana rozlišujeme dva typy: lesní a stepní. Podle paleontologů a zoologů jsou tyto druhy jedinými předky všech současných plemen (Kholová, 2005).

V nedávné geologické minulosti koně v Americe vymřeli. Na tento kontinent se znovu dostali jako domácí zvířata španělských dobyvatelů a pozdějších kolonistů. Následně zdivočeli na pampách a rozmnožili se na tisícíhlavá stáda. Potomci těchto koní byli později znovu odchytávání a domestikování (Koubek et al., 1955).

3.1 Domestikace koně

Domestikace koně je spojena s rozšířením indoevropských jazyků a s rozšířením kultury v době bronzové (Outram et al., 2009). Vztah člověka a koně má dlouhou a rozmanitou historii. Zatímco maso mohlo být první motivací v první fázi domestikace, koně se stali postupně důležitou součástí dopravy a stejně jako ostatní domácí zvířata jsou v současnosti stále více využíváni jako společníci (Digard, 1999 in Hausberger et al., 2007). Koně se také využívali jako pracovní síla v zemědělství, nebo v lese. V neposlední řadě se koně využívali ve sportu (Brubaker et al., 2016). Kdy došlo ke zkrocení divokého koně, není přesně známo, protože o tom nejsou žádné písemné záznamy (Goodwin, 1999).

Projekty zaměřené na domestikaci koně již identifikovaly řadu důkazů, které ukazují na domestikaci koní na eurasijských stepích během čtvrtého tisíciletí př. n. l. Ve východních

stepích (definovaných zde jako část stepi východně od linie Uralu) analýzy zooarcheologických a lipidových reziduí, pocházejících z poloviny čtvrtého tisíciletí př. n. l., naznačují, že alespoň některé koně v botanické kultuře na severu Kazachstánu byli domácí. V posledních letech významně přispěla molekulární genetika k pochopení procesů domestikace koní. Analýzy staré DNA zaměřené na jaderné geny zodpovědné za změnu barvy srsti dále naznačují domestikaci koní v eurasijské stepní oblasti někdy před rokem 3000 př. n. l. (Outram et al., 2009). Nejprvotnější důkazy o spojitosti člověka s koněm pochází z jeskynních maleb z Francie a Španělska, které byly namalovány před 15 000 lety (Goodwin, 1999, Dierendonck et al., 2005). Kůň zde byl zobrazován jako nadpřirozená bytost (Bořánek et al., 2006).

Člověk lovil koně pro svou obživu, aby byl schopný přežít. S domestikací nastal převrat, který začal buď lapeným hříbětem, březí klisnou, kterým se nepodařilo uprchnout, nebo malým stádem, které člověk nahnal do připravených ohrad. V této době přestal člověk vidět v koni potravu a začal ho používat do tahu (Mahler, 1995). Tehdy se stal kůň zvířetem pracovním. Později začal člověk koně využívat ne jako tažnou sílu, nýbrž jako pomocníka k nošení různých věcí. Posledním velkým krokem ve vztahu člověka a koně bylo nasednutí člověka na hřbet koně a díky tomu se stal člověk jezdcem a kůň zvířetem jezdeckým (Taylor et al., 2017). Tímto velkým krokem přiřadil člověk ke svým schopnostem a inteligenci také sílu, rychlost a vytrvalost koně, a tím získal převahu. Díky koním byl člověk mobilnější, dokázal obsáhnout daleko větší plochu a mohl se rychleji kamkoliv dopravit. Zároveň se dokázal přepravit přes větší vzdálenost, než když se pohyboval pěšky (Levine, 1999). Kůň změnil lidskou společnost jako válečné, tažné a dnes i sportovní a společenské zvíře (Goodwin, 1999). Prvopočátky jízdy na koni se pojí se stěhováním v Asii v pozdní době bronzové (Taylor et al., 2017).

První zvíře, které bylo domestikováno, byl pes okolo 15 000 př. n. l. Kůň byl domestikován okolo roku 6 000 př. n. l. (Marciniak et al., 2017). K domestikaci koně došlo nejdříve ve stepních oblastech Asie, později i v Evropě. Jako nejstarší hipologickou literaturu (o chovu a výcviku koní) lze považovat hliněné tabulky, ve kterých jsou zaznamenány odborné pokyny, které udílel královský podkoní chovatelům a ošetřovatelům dvorních stájí. Stáří těchto tabulek psaných chetitským klínovým písmem je odhadováno na 3 400 roků (Mahler, 1995).

Levine (2005) popisuje, že kůň začal mít společenskou hodnotu až na konci třetího tisíciletí př. n. l. Začátkem druhého tisíciletí př. n. l. byli koně používáni pro jízdu a pro tažení vozů (Bendrey, 2012; Levine, 2005).

3.2 Starověk

Doba starověku je datována 4 tisíce př. n. l. a trvá až do roku 475 n. l. Spousta důkazů nasvědčuje tomu, že byl kůň zkrocen již v Eurasii před 5 - 6 tisíci lety, ke konci mladší doby kamenné. Před tím, než si člověk ochočil koně, byl mezi nimi vztah lovce a kořisti. Z konce doby ledové máme mnoho důkazů o tom, že si člověk lovil koně pro svou obživu (Dierendonck et al., 2005; Taylor et al., 2017). Obvyklou taktikou bylo nahánět zvířata na okraj útesu, kde si pádem ze srázu zlomila vaz. Tato taktika byla jednodušší než koně pronásledovat a zabít jednotlivé členy stáda. Od počátku domestikace v západní Asii, poskytovali koně maso, mléko a vedlejší produkty, které mohly být pro člověka zásadní. Koně jsou zvířata, která mohou konzumovat píci v daleko horší kvalitě než ostatní hospodářská zvířata a zároveň díky svým kopytům jsou schopná si i v zimě vyhrabat píci z pod sněhu a ledu. Díky těmto vlastnostem se kůň začal používat pro rozvoj vnitřního asijského pasteveckého systému. Kromě své funkce hospodářského zvířete, měli koně také klíčové roli pro kočovný život jako formu dopravy. V druhém tisíciletí př. n. l. v západních středoasijských stepích začali lidé v zemědělství využívat vozy tažené koňmi, o čemž svědčí velké množství petroglyfů, které ukazují koně táhnoucí kolová vozidla (Taylor et al., 2017). Dvoukolové vozy tažené koňmi měly důležitou roli i v pohřebních obřadech (Olsen et al., 2006).

Dokumenty z poloviny a konce třetího tisíciletí př. n. l. interpretovaly křížence mezi *Equus hemionus* a oslem domácím (*Equus asinus*), kteří byli využíváni k tahání vozů, které vozily posly, vojáky a úředníky. Kříženci, kteří byli blízce příbuzní, byli velmi ceněni pro jejich morfologické a behaviorální vlastnosti. Muly byly spolehlivější než koně, byly méně náročné na potravu, měly větší pracovní kapacitu, delší životnost a byly mnohem odolnější vůči nemocem (Schubert et al., 2017).

Archeologické nálezy z doby 1 300 – 700 př. n. l. z oblasti východní a střední Asie, naznačují používání uzdy s nánosníkem a udidlem. Používání uzdy se pojí s jízdou na koni (Taylor et al., 2016). Taylor et al. (2015) popisuje, že podle anatomických změn lebky koní, se dá poznat, že koně v době bronzové byli používáni jak k přepravě vozů, tak jako jezdecká zvířata.

3.3 Středověk

Středověk začíná 5. stoletím – předělem starověku a středověku se stal pád říše římské (roku 476). Středověk je období, ve kterém se objevuje funkce koní ve službách člověka (Dušek, 1995). Není pochyb o tom, že ochočení koní mělo významný dopad na změnu chování a na kulturní rozvoj lidské populace. Kůň (*Equus caballus*) hrál v historii důležitou roli mezi domácími zvířaty. Koně byli domestikováni mnohem později než neolitické druhy (krávy, ovce, kozy, prasata apod.), (Markovic et al., 2015; Dierendonck et al., 2005). Zároveň s Východořímskou (Byzantská říše) a Západořímskou říší se vyvíjel chov koní na Iberském poloostrově, kde dosáhl nebývalého rozkvětu. Byzantská říše, italské státy a španělské země se na dlouhou dobu staly rozhodujícími pro evropský vývoj chovu koní a jezdeckví. Postupem času nabyly na významu i ostatní chovy jako západoevropské, severské a také slovanské (Dušek, 1995).

Lidé odhalili umění trénování a používání koní, což mělo za následek revoluci v boji a dopravě. Tato revoluce způsobila rychlé rozšíření kočovných populací euroasijské stepní oblasti v celé Evropě a Asii (Markovic et al., 2015).

Rytířská doba významně zasáhla do vývoje chovu koní jinými požadavky na jejich typ a výkonnost; největší směr udávalo vojenství a poté turnajové hry a ceremoniály. Cílem bylo vyšlechtit koně, kteří budou mohutní, pohybliví a konstitučně tvrdí. V době rytířské se zvyšovaly nároky na počet koní v dopravě a na jejich typ. Jezdci byli lehce ozbrojeni, museli být pohybliví a k tomu potřebovali lehčí a rychlejší koně. Bojové koně rytířů byli spíše těžší než koně cestovní, a také koně určené k tahu vozů nebo k nesení nákladů byli těžší. Koně se též používali na lov. Jejich přípravě se věnovala velká pozornost. Na výcvik koní často dohlížel hradní pán, neboť v té době patřila jízda na koni, stejně tak i znalosti o jejich výcviku, chovu i léčení, k základním znalostem rytíře. Je možné se domnívat, že tehdejší koně měli podstatně tvrdší konstituci než plemena chovaná v současnosti. Toto lze vyvodit z dobových obrazů – typ koní byl hrubší a kostnatější. Některá zobrazování koní připomínají křížence, což je předpoklad na požadavky koně mohutné a přitom pohyblivé. Koně byli ve středověku děleni podle funkčního využití a lokality chovu. Byli diferencováni na koně válečné, speciálně i na koně rytířské, koně čeledě, koně kurýrní a koně tažné, kteří se dále dělili na koně selské, koně do orby, tažné – dopravní. Ve středověku měli velký význam mimochodníci, kteří byli velmi vytrvalí a velmi příjemní k jízdě, neboť se na nich jezdec méně unavil než na koních

s normálním chodem. U válečných koní byla požadována mohutnost, přiměřená rychlost, tvrdá konstituce, určitý stupeň příježděnosti a vynikající pracovní charakter (Dušek, 1995).

Během archeologických vykopávek ze září 2009, byl nalezen jezdec s koněm, který byl zařazen do doby Avaru (8. století). Patomorfologie odhalila, že zvíře bylo intenzivně používáno pro jízdu. Pomocí patologie bylo zjištěno dlouhodobé vystavení traumatu na končetinách koně, což naznačuje, že kůň byl pravděpodobně ježděn na dlouhé vzdálenosti na tvrdém, skalnatém a nerovném terénu (Markovic et al., 2015).

3.4 Novodobé jezdectví

Do konce druhé světové války se koně v západní Evropě využívali hlavně v zemědělství, ale se zvyšováním mechanizace v zemědělství od padesátých let ztráceli koně v zemědělství význam. Místo toho se koně začali využívat ve sportu a rekreaci. Koně jsou používáni v různých odvětvích, a ta se dají rozdělit do následujících kategorií:

- rekreačních nebo sociálních aspektů;
- chov;
- sportu a soutěže (Endenburg, 1999).

Rekreační nebo sociální aspekty

Rekreační a sociální aspekty vlastnictví koně přispívají ke společenskému významu koní. Další tyto aspekty jsou vidět v jezdeckých stájích, kam si lidé chodí zajezdit na koni, pokud nemají vlastního (Endenburg, 1999).

Chov

Chovem koní byla dosažena široká škála různých plemen, protože člověk požadoval zvířata pro specifický účel. V současné době existují lidé, kteří chovají koně čistě pro potěšení, a potom jsou ti, kteří chovají koně pro různé profese (Endenburg, 1999).

Sport a soutěže

Mezinárodní dostihy, jezdecký sport a rekreační ježdění jsou v dnešní době na vrcholu. Zato koně, kteří pracovali v zemědělství nebo v lese, jsou na ústupu. Ve světě jezdeckého sportu jsou kladeny čím dál vyšší nároky na koně pro vyšší výkon v raném věku. To ale znamená, že jsou tito koně drženi dost často v neoptimálních podmínkách. Je prokázáno, že koně potřebují svobodu pohybu mimo svůj trénink, které se jim dost často nedostává (Endenburg, 1999).

3.5 Zoologické třídění equidů

Kůň (*Equus caballus*) je zařazen do řádu lichokopytníků, čeledi koňovitých. Do této čeledi patří i zebry, osli a poloosli, jak je uvedeno v tabulce 1. Tyto druhy stanuly na různých stupních fylogenetického vývoje, a jsou proto velmi odlišné svými morfologickými vlastnostmi. Dnešní plemena koní byla odvozena od divokých předků, a to od koně Převalského – kertaka (*Equus przewalskii*), tarpana (*Equus gmelini*), koně západního (*Equus robustus*) a koně severského (*Equus gracilis*). Mnoho plemen koní je chováno v různých zemích. Vývoj těchto plemen byl výrazně ovlivněn prostředím a díky tomu vzniklo mnoho plemen s výraznou diferenciací morfologických vlastností (Dušek, 2011).

equidi	zebry	zebra horská
		zebra Grévyho
		zebra Burchellova
		zebra kvaga - vyhynula
	praví osli	osel nubijský
		osel somálský
		osel poitou
	poloosli	žlutý onager syrský
		onager perský
		kulan
		kiang
	koně	koně mongolského typu
		koně orientálního typu
		koně okcidentálního typu
		koně nordického typu

Tabulka 1 Přehled equidů dle Duška (2011).

4 Chování a etologie koní

4.1 Ontogeneze

Ontogenezi mimo jiné ovlivňuje mateřské chování neboli schopnost pečovat o mládě. Mateřské chování se projevuje okamžitě po porodu, znázorněno na obrázku 1, kdy klisna projevuje zájem o své hříbě, čistí ho a olizuje (Zhusypbekovich et al., 2016).

Obrázek 1 Mateřské chování: Matka olizuje a čistí své hříbě (Buriánková 2014).

Vazba mezi klisnou a hříbětem vzniká ihned po porodu na straně klisny, na straně hříběte vzniká až po několika dnech (Zurek et al., 2011). Dobré mateřské vlastnosti klisen jsou na prvním místě v komplexu chovatelských priorit. V poporodním období, kdy ještě matka s hříbětem leží, se hříbě začne hlasitě ozývat a matka na to reaguje ržáním. Znamená to tedy, že první navázání kontaktu je přes hlasový projev, a to v prvních okamžicích po porodu. Klisna odpovídá na každý projev svého hříběte (Duruttya 2005). Dalším příspěvkem k upevnění vztahu matky a hříběte je jeho olizování (Žurek et al., 2012). Olizování hříběte má hned několik významů: hříbě je očištěno a osušeno, zároveň tak dochází k podpoře dýchání, respektive ke stimulaci krevního oběhu a oživení činnosti trávicího traktu. Již při olizování se hříbě snaží stavět na nohy a po několika neúspěšných pokusech se mu to podaří. Jakmile hříbě stojí, snaží se získat rovnováhu a tímto začínají i jeho první kroky, které jsou velmi vratké. Když je hříbě schopno pomalého klátivého pohybu, snaží se dostat k vemenu. Byly popsány tři vrozené reflexy týkající se potravy. Tyto reflexy se vyvinuly v průběhu evoluce koní:

- Prvním vrozeným reflexem je hledání mléčného zdroje v nějaké části těla matky ve výšce rostrální části hlavy. Nejprve se hříbě pokouší rostrální částí tlamy hledat směrem zezdola nahoru.
- Druhý vrozený reflex u hříbat souvisí v prvních minutách jejich života s hledáním mléčné žlázy. Hříbě hledá na spodní straně břicha směrem od předních nohou k zadním. Tímto směrem hledá proto, že v této části těla se nacházela mléčná žláza u dálných předků koní.

- Třetím vrozeným reflexem novorozeného hříběte je schopnost organismu konzumovat výrazné množství mléka v krátkém čase. Ze začátku musí matka hříběti pomoci s nalezením vemene, ale hříbě je velmi brzy schopné si zdroj potravy nalézt samo (Zhusypbekovich et al., 2016).

Klisna a hříbě se zpočátku poznávají především olfaktoricky (tj. čichovým podnětem). Později se začínají projevovat vizuální a akustické signály. Olfaktorické signály se uplatňují tehdy, jsou-li klisna a hříbě ve vzájemné blízkosti. V případě dočasného odloučení (například, když si hříbě hraje s ostatními hříbaty na pastvě) jsou k opětovnému setkání využívány akustické signály, na které navazují signály vizuální, kdy matka prověřuje svého potomka (Duruttya, 2005). K úplnému potvrzení, že jde o správného potomka, napomáhají pachové vjemy klisny a hříběte. V této souvislosti bylo zjištěno, že klisna svého potomka prověřuje očicháváním po celou dobu sání mléka a ověřuje si tak jeho pravost, což je vidět na obrázku 2. Tento projev chování se vyskytuje po celou dobu společného života obou zvířat až do období odstavu mláděte, což bývá přibližně ve věku šesti měsíců (Zhusypbekovich et al., 2016).

Obrázek 2 Ověřování: Matka očichává hříbě při sání mléka, ověřuje si, že je hříbě její (Vonšovská 2016).

Koně jsou klasifikováni jako "následovníci". Na obrázku 3 je vidět, jak matka učí své hříbě následující reakci již v prvních dnech po ohřebení.

Obrázek 3 Následování: Hříbě následuje svoji matku (Buriánková 2014).

Změny chování klisny významně ovlivňují formu a četnost společenské interakce mezi matkou a ostatními členy stáda. Mírná agrese zaměřená na vlastní hříbě, další koně a lidi je součástí normálního mateřského chování (Zurek et al., 2011). Hříbata během několika hodin provádí řadu instinktivního a naučeného chování, které potřebují úspěšně projít se svou matkou a naučit se rozpoznávat další členy stáda. Během několika dnů se hříbata seznamují se svými vrstevníky, sourozenci a ostatními členy stáda. Učí se společenským kodexům a rozvíjejí své fyzické dovednosti (Dierendonck et al., 2005).

Jednou z nejdůležitějších věcí ve vývoji hříběte je hra. Hra byla u zvířat obecně charakterizována jako aktivita, která nemá bezprostřední funkci pro zvíře, zahrnuje však pocit radosti a moment překvapení. Hra slouží k řadě adaptivních funkcí, včetně zlepšení obecné muskuloskeletární a kardiovaskulární způsobilosti, cvičení specifických schopností přežití, získání znalosti o konkrétním prostředí nebo budování společenských vztahů a komunikačních dovedností (McDonnell et al., 2002; Dierendonck et al., 2005).

Spouštěčem her u hříbat je tělesný kontakt s jejich matkou v prvních hodinách po narození. Jedním z těchto spouštěčů může být sání mateřského mléka a dále také okusování srsti na končetinách a bocích klisny. Vzájemný kontakt se pak realizuje oboustranně ve smyslu vzájemných komfortních projevů. Již v tomto období se projevují první pokusy o vyprovokování pohybových aktivit. Hříbě ve věku 2 až 3 dnů si začíná hrát obíháním matky kolem dokola. V tomto období je vzdálenost mezi matkou a hříbětem 6 až 10 metrů (Duruttya, 2005).

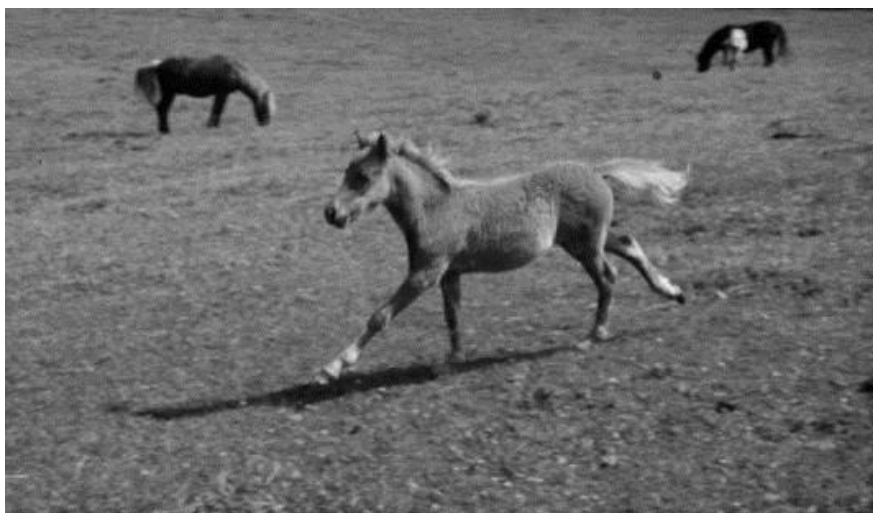
(a)

(b)

Obrázek 4 Hříbě kroužící okolo matky (McDonnell et al, 2002).

Hříbata nejprve zůstávají po boku své matky, ale během prvního týdne života se začínají sbližovat s ostatními hříbaty a začínají vytvářet skupiny vrstevníků (Goodwin et al., 1999). Hříbě obvykle okolo matky cválá se zvednutou oháňkou, zobrazeno na obrázku 4, což je nepřehlédnutelná výzva pro okolí hříběte, že má zájem o společnost (Duruttya 2005). Hry jsou pro hříbata důležité z důvodů upevnování konstituce a také v upevnování zdravotního stavu hříbat. Pohybová aktivita během her má svou nezastupitelnou roli v rámci přípravy pro následující zařazení do stáda koní (Crowell-Davis et al., 1987). Podle výzkumu kvantitativních charakteristik lokomočního projevu hříbat do odstavu hřebečkové v rámci her absolvují na pastvině asi 20 km, přičemž projevy lokomocí v nejrychlejším ruchu jsou zaznamenávány v první fázi pohybu ve volnosti – cvalem, obrázek 5, které trvají přibližně 10 minut (Duruttya, 2005).

Obrázek 5 Hříbě cválající po pastvinách (McDonnell et al, 2002).

4.2 Sociální vývoj a komunikace

Evoluce ovlivnila jak fyzické vlastnosti zvířat, tak jejich chování prostřednictvím přirozeného výběru. Evoluční účinky na chování jsou zdokumentovány v menší míře. Porovnáním chování domácích zvířat s jejich rodovým druhem se dají prozkoumat účinky evoluce na jejich chování (Goodwin et al., 1997). Koně jsou společenská zvířata, rádi se sdružují s ostatními členy vlastního druhu, ale přijímají i jiné druhy jako společníky, to zobrazuje obrázek 6 (Goodwin, 1999).

Obrázek 6 Soužití více druhů: Koně a krávy jsou na pastvině pohromadě, aniž by jim vadila přítomnost cizího druhu zvířat (Malinová 2017).

Sociální vazba mezi jednotlivými členy je zaznamenána téměř ve všech systémech na různých úrovních, nejen mezi matkou a hříbětem, ale také mezi vrstevníky všech věkových kategorií, pohlaví a mezi druhy. V prvních dnech matka své hříbě pečlivě střeží. Pokud se

hříběti zvyšuje schopnost pohybovat se, matčin dohled se mění. Po odstavu hříběte od matky dochází k sociologickému roztržení stáda, kdy se vytvářejí skupiny, hloučky i dvojice. Klisny, vrstevníci i další členové stáda učí hříbata chování pro každou situaci. Sociální vztahy jsou doloženy třemi formami recipročního chování: vzájemné čištění, společenské hry a odpočinek nebo vzájemná kontrola hmyzích škůdců. Vzájemné čištění má nejen funkci čištění a drbání, viděno na obrázku 7 a 8, ale když je nasměrováno na určitá místa, snižuje srdeční frekvenci a hladinu kortizolu. V tomto ohledu vzájemné čištění napomáhá snížení sociálního napětí mezi členy stáda a je používáno jako zdroj uklidnění po společenských konfliktech. Sociální hra se provádí hlavně mezi dvěma nebo více hříbaty, mladistvými nebo někdy i mezi hřebci (Dierendonck et al., 2005).

Obrázek 7 Socializace: vzájemný kontakt dvou hříbat (Malinová 2016).

Obrázek 8 Vzájemné čištění (McDonnell et al, 2002).

Předpokladem soužití skupiny zvířat je komunikace, tedy přenos informace. Zvířata k přenosu informací využívají určité signály:

- zrakové signály;
- dotykové signály;
- akustické signály;
- chemické signály (Duruttya, 2005).

Hlavní roli v dorozumívání hraje řeč těla. To znamená pohled, postavení ušních boltců, obrázek 9, a poloha pysků. To vše přispívá k jeho celkovému výrazu, ze kterého ostatní zvířata vyčtou, jak se daný jedinec cítí a co signalizuje. Hrtan s hlasivkami je hlasovým ústrojím, pomocí kterého kůň vyjadřuje svoje pocity. Zvuk, který kůň vydává, je odezvou na vnější i vnitřní podněty (Brandt, 2004).

Obrázek 9 Řeč těla: sklopené uši vyjadřují agresi koně (Malinová 2017).

O sociální chování koní se vědci začali zajímat až v první třetině minulého století. Jako první byla zkoumána hierarchie zvířat během přístupu k potravě. Ve stádě má každý kůň své místo. Toto místo mu určuje, vůči kterým jedincům je v nadřazeném tzv. dominantním postavení a vůči kterým je v pozici podřízené. Ve velmi zjednodušené situaci nadřazený jedinec v kritickém okamžiku zaútočí na podřízeného jedince, který vždy ustoupí. To je obsahem uvedeného *stádového pořádku*. Nadřazenost a podřízenost určující hierarchii stáda/skupiny se ukázaly jako nejcharakterističtější znaky sociální organizace u všech obratlovců. Je to důležitá biologická funkce, jelikož zefektivňuje a koordinuje činnost jedinců při uskutečňování základních potřeb, napomáhá při podřizování se jedinců potřebám celku (skupiny, druhu apod.) (Duruttya, 2005).

Sociální chování je zásadní pro minimalizaci konfliktů a podporu stability v rámci stáda. Jednotliví členové stáda musí jednat soudržně, jednotlivci se navzájem rozpoznají a mají předvídatelné reakce během sociálních interakcí, čímž se snižuje riziko úrazu. Sociální vztahy lze charakterizovat ve vztahu k osobnímu prostoru, který kolem sebe vnímá každý člen stáda. Úniková zóna je vzdálenost, kterou jedinec aktivně udržuje mezi sebou a vnímanou hrozbou. Osobní prostor se liší od únikové a toleranční zóny ve vzdálenosti vztažené k sociálnímu postavení. Zvířata s nižším sociálním postavením respektují osobní prostor výše postaveného jedince (Dierendonck et al., 2005).

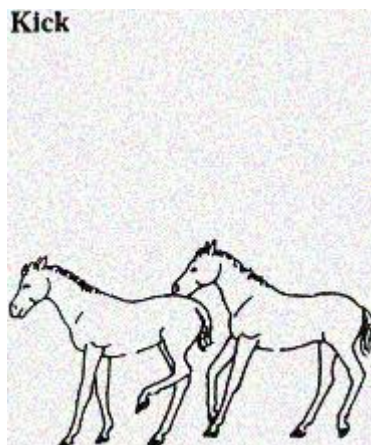
Sociálně žijící zvířata jsou lichokopytníci všech druhů, poddruhů, plemen nebo kmenů. Hřebci všech druhů volně žijících kopytníků, kromě zeber Hartmannových, jsou nepřetržitě součástí vlastního stáda (Duruttya, 2005). Stádo se obvykle skládá z jednoho hřebce, několika dospělých klisen a jejich potomků (Dierendonck et al., 2005). Platí obecná zásada, kdy členové stáda zůstávají ve společenství v nezměněné podobě asi po dobu jednoho roku. Stálý a jednotný typ sociálního soužití stáda poskytuje jeho členům výhody, které se v průběhu evoluce zafixovaly a staly se životní nutností. Zásadní charakteristikou stádových zvířat je, že sociálním způsobem soužití žili již jejich divocí prapředci. Stádo bylo tvořeno jedinci se společným organizačním pořádkem. Trvalé a současně těsné soužití velkého počtu jedinců stáda na úzce vymezeném teritoriu vyžaduje od jednotlivých členů respektování určitých zákonitostí a pravidel, které jsou řízené sociálním pořádkem jednotlivých členů stáda. Vzájemné soužití, pořádek a harmonie, které předchází zbytečným sporům, konfliktům eventuálně soubojům mezi zvířaty je zajištěno na základě respektování sociálního postavení (Duruttya, 2005). Koňské společenství funguje na příbuznosti, uznání a respektování prostoru (Goodwin, 1999).

Ve společenství si jednotliví členové stáda musí své postavení vybojovat s ostatními jedinci. V této souvislosti vznikají základní soutěživé situace při získávání potravy, životního prostoru a příležitosti se rozmnožovat. Vnitrodruhové bojové chování se odlišuje od mezidruhového. Jeho hlavním cílem je vybojovat si sociální status a nezranit či usmrtit protivníka vlastního druhu. Před přímým bojem dochází k celé řadě výhružných projevů, které se označují jako hrozba. Hrozbou je u obratlovců všeobecně například: vycenění zubů, pohled upřený přímo na protivníka, zřetelné svalové napětí, pomalý, plíživý pohyb doprovázený výstražnými zvukovými projevy, nadmutí hrudníku a další. Při střetnutí dvou soupeřů je prezentován vzájemný projev hrozby, který je nejčastěji rozuzlen již na úrovni, kdy jeden ze soupeřů ustoupí a podřídí se vítězi (Duruttya, 2005).

Obecně platí, že pokud zvíře ignoruje jemné signály nátlaku, jeli v pozici podřízené, dochází k ofenzivní reakci dominantního jedince, která způsobí, že podřízený člen rychle opustí osobní prostor dominantního jedince. Dominantní vztah mezi jednotlivci je vždy dynamický proces, ale ne vždy jasně viditelný pro lidské oko. Ve stádě je třeba rozlišovat obranné a útočné chování. Útočné chování je prováděno hlavou, viděno na obrázku 10, zatímco hrozby se zadními končetinami, viděno na obrázku 11, mohou být použity spíše pro obranné chování, ale není vyloučeno, že mohou být použity i pro chování útočné. To znamená, že hrozby zadními končetinami jsou méně vhodné pro získání dominantního postavení. Pořadí postavení často koreluje s několika faktory, jako je například stáří jedince, doba pobytu ve stádě, váha a agresivita (Dierendonck et al., 2005).

Obrázek 10 Hrozba hlavou (Buriánková 2014).

Obrázek 11 Hrozba zadní nohou (McDonnell et al, 2002).

Keiper et al. (1986) zjistil, že dominantní postavení ve stádě se časem mění, postavení se mění s věkem. Zároveň bylo zjištěno, že kobyly s hříbaty neměly vyšší postavení než kobyly bez hříbat a také, že hřebeček nemá nejvyšší postavení ve stádě. Komárková et al. (2011) studovaly, zda mohou rozdíly v kojení ovlivnit pozdější kvalitu společenského a reprodukčního

chování u hříbat, např. zajisti jim vyšší stupeň dominance, dřívější zabřezávání u klisen nebo vyšší pravděpodobnost sehnání vlastního harému u hřebců. Krmení je hlavní mateřská investice do svého potomstva a má zásadní význam pro vývoj hříběte. Vzhledem k prioritě přístupu k potravě mohou dominantní kobyly investovat více energie do svého potomstva, což by mohlo vést k vyššímu dominantnímu postavení jejich hříběte. Jediná pozitivní korelace byla zjištěna mezi porodní váhou hříběte a dominantním postavením, zároveň porodní váha hříběte souvisela s věkem matky.

4.3 Komunikace mezi koněm a jezdcem

Komunikaci mezi člověkem a koněm ovlivňují dva hlavní přístupy. První přístup je podobný přístupu domestikace psa, kdy se člověk snaží mít nadvládu nad koněm, druhým přístupem se člověk snaží pochopit chování koně. Oba přístupy byly zřejmě ovlivněny klasickým obdobím, kdy odrážejí povahy různých kultur (Barclay, 1980), a oba přetrvávají v různém rozsahu až do dnešní jezdecké tradice. Lidská společnost se změnila od doby, kdy byl kůň domestikován. V dnešní době, žijí koně v podmínkách, které jsou v silném kontrastu s jejich divokými předky (Brubaker et al., 2016). Koně jsou dnes ustájeni individuálně, což zabraňuje riziku vzájemného zranění, usnadňuje to kontrolu stravy koně, jeho chycení je snazší a snáze se udržuje v čistotě. Také není potřeba mnoho pozemků k jejich chovu. Pro lidi se stáj jeví jako bezpečný a přitažlivý úkryt, který poskytuje ochranu před povětrnostními podmínkami a zabezpečuje soukromí. Lidské chování se však vyvinulo za velmi odlišných podmínek než u koní. Stáj je pro ně v rozporu s jejich přirozenými instinkty pro přežití (McGreevy et al., 1995).

Lidské tělo skýtá mnohé, je to nejdůležitější a nejpraktičtější pomůcka, která se dá použít při práci s koněm (Brandt, 2004). Bohužel je to zároveň pomůcka nejsložitější (Bořánek, 2008). Koně mezi sebou komunikují za pomoci řeči těla, svého výrazu, postavení uší, výrazu očí, náznaků pohybu a podobně (Bořánek, 2008; Brandt, 2004). A díky tomu se snaží stejným způsobem číst i v lidech (Brandt, 2004). Lidé ve své nadutosti, nadřazenosti a pýše, v domněnání, že jejich řeč je dokonalá, zapomínají, že lidský jazyk je složitější a vyvíjel se zhruba dvacet tisíc let. Ale dorozumívání stáda existuje již přes padesát milionů let. Díky své schopnosti komunikovat přežil kůň na různých pláních po celém světě. Z tohoto důvodu se lidem často zdá, že jsou koně geniální v odezírání drobných detailů. Také platí, že čím menší signály lidé vysílají, tím jsou pro koně zřetelnější. Pokud si člověk není příliš jistý v tom, co dělá, jeho tělo

to téměř okamžitě prozradí, například i přesto, když člověk nasadí flegmatický výraz. Když se lidé naučí dosahovat určité jistoty, mohou za pomoci svého těla komunikovat s koněm, jejich tělo se stane jejich nenahraditelnou pomůckou. Důležité je nezapomenout, jak dobře koně vnímají veškeré drobné detaily - například sevřené prsty, nebo ruka sevřená v pěst, nervózní podupávání nohou, pozice ramen, očí a uší. Občas se stane, že si lidé přinesou své starosti z běžného života ke koním do tréninkové metody. V tomto případě začne být kůň nervózní, i když se ho tyto věci netýkají. Tehdy je nutné zapomenout na všechny své starosti, nebo od koně odejít a vrátit se později (Bořánek, 2008). Podle výzkumu Keeling et al. (2009) bylo zjištěno, že koně reagují na zvýšení srdeční činnosti svého vodiče či jezdce. V experimentu vedl vodič/jezdec koně z bodu A do bodu B. Tuto trasu dvojice absolvovala čtyřikrát, kdy před čtvrtou cestou bylo vodiči/jezdci oznámeno, že v průběhu trasy asistent otevře deštník. I přestože asistent deštník neotevřel, tepová frekvence vodiče/jezdce se zvýšila a zároveň se zvýšila i tepová frekvence koně. V tomto experimentu bylo potvrzeno, že kůň reaguje na svého vodiče/jezdce stejně, jako by ve stádě reagoval na vůdce stáda. Bořánek (2008) uvádí, že řeč těla člověka vždy prozradí. Nejtěžší věc, kterou se lidé musí naučit, je vypnout se, to znamená, že člověk musí přestat vyvíjet jakýkoli tlak směrem ke koni. Vypnout všechny své starosti a myšlenky a vyzařovat celým svým tělem klid, bezpečí a pohodu. Díky tomu kůň pochopí, že mu v blízkosti člověka nehrozí žádné nebezpečí a tehdy se kůň učí snáze a rychleji. Pokud se člověk snažil ze svého koně dostat pozitivní reakci a on zareagoval správně, měl by člověk koni ukázat za pomoci svého těla klid a tím kůň rychleji pochopí, že jeho reakce byla správná. Příště se v obdobné situaci zachová stejně, aby se co nejdříve zbavil veškerého tlaku, který je na něj vysílán.

Jedním z prvních kroků komunikace s koněm je srozumitelnost (Bořánek, 2008). Člověk s koněm komunikuje za pomoci řeči těla, to znamená pozicí těla a pohledem (Hausberger et al., 2008). Naučí-li se člověk vystupovat pro koně srozumitelně, získá tak jeho důvěru (Dorrance, 2016). Další důležitý krok je dát koni pocit bezpečí, to znamená, že pokud je kůň s člověkem, neměl by se bát a mít pocit úzkosti, je to vztah založený na pozitivní komunikaci (Bořánek, 2008, Hausberger et al., 2008). Bořánek (2008) uvádí, že si člověk musí získat respekt koně, ale zároveň mu musí umožnit svobodně se rozhodovat.

5 Horsemanship

5.1 Historie horsemanshipu

Po roce 1905 začala na americkém venkově malá nenápadná revoluce ve vztahu lidí a koní, která se později rozšířila do celého světa. Na začátku dvacátého století lidé potřebovali velké množství koní, ale s příchodem mechanizace se kůň stal pouze domácím mazlíčkem, nebo byl držen jen pro potěšení z jízdy. Mechanizace se nedostala jen do pár míst, kde byla potřeba pracovní koně, a to do dobytkařských farem, kde se kůň používal ke shánění dobytka, nebo oddělování krav ze stáda. V padesátých letech dvacátého století jeden kalifornský honák Tom Dorrance začal pracovat s koňmi tak, jak to dělali jeho předci. Považoval své koně za společníky, kteří myslí a mají i vnitřní duševní život. Byl to právě Tom Dorrance, kdo začal tuto malou revoluci v jezdeckví. V té době jezdeckví ještě nemělo žádný název, teprve jeden z žáků Toma Dorrance, mladý rodeový kovboj, nazval tento způsob práce s koňmi Natural Horsemanship (přirozené jezdeckví). V poválečném období začali lidé stát o jezdeckví jako o své hobby. Na konci sedmdesátých let se pak začala zvedat poptávka po jezdeckém vzdělání. Došlo k vývoji nenásilné metody tréninku, díky kterému lidé začali více poznávat chování a potřeby koní. Významným podílem k tomu přispěli pasáci krav, kteří zdokonalili komunikaci se svým koněm lépe než trenéři drezurních koní (Bořánek et al., 2006).

V roce 1910 nedaleko místa Joseph v Oregonu se narodil Tom Dorrance. Tom Dorrance se stal legendou již za svého života, je považován za největšího horsemana vůbec. Byl to učitel mnoha generací a někteří jeho žáci, jako je Ray Hunt, Pat Parelli, nebo Buck Brannaman, předávají jeho myšlenky stále dál po celém světě. Byl to tichý a skromný muž, který netoužil po slávě a bohatství, byl to muž, který neměl rád problémy, nebo trápení s koňmi, které bylo způsobené špatným zacházením (Bořánek et al., 2006). To byl asi jeden z hlavních důvodů, proč strávil tolik času snahou pochopit koně a jejich komunikaci. Vyrostl mezi koňmi a dobyt看kem, jeho samota uprostřed stád pro něho byla nejlepší školou pro jeho poznání (Dorrance, 2016). Sám říkával, když se ho někdo zeptal, kde se naučil zacházet s koňmi: „to co umím, mě naučili koně“ (Bořánek et al., 2006). Nikdy na koně nespěchal a koně pro něj rádi pracovali. Základem vztahu Toma a jeho koní bylo vždycky absolutní uvolnění, vyrovnanost a klid (Dorrance, 2016).

Další s horsemánů je Bill Dorrance, starší bratr Toma Dorrance. Leslie Desmond je první dáma Horsemanshipu (Bořánek et al., 2008). Ray Hunt se stal mistrem horsemanshipu, je

známý svou schopností pracovat s jakýmkoli koněm na jakékoli úrovni výcviku (Hunt, 2008). Pat Parelli vytvořil novou tréninkovou metodu natural horsemanship. Bryan Neubert, Clinton Anderson a Buck Brannaman byli žáky Toma Dorrance, díky čemuž se z nich stali dobří horsemani (Bořánek et al., 2006).

5.2 Princip horsemanshipu

Horsemanship ztělesňuje určité duchovní a filosofické přesvědčení, že kůň je tvor, který má pocity s oprávněnými potřebami, inteligencí a emocemi. Dále představuje systém a metodu tréninku s koněm, která je založená na vzájemné komunikaci a porozumění (Wilk et Janczarek, 2014). Nejdůležitější v této metodě je kladení důrazu na duchovní, emoční a mentální stav koně. Veškerá práce je založená na vzájemném respektu člověka a koně (Visser et al., 2009). Celý trénink je založen na spolupráci, kdy koně nikdy nenutíme k požadovanému výkonu nebo cviku (Bořánek, 2008). Vždy dáváme koni možnost výběru, ale to, co je špatně, by mělo drhnout a mělo by to jít špatně, kdežto správná volba jde snadno (Hunt, 2008). Koně necháváme, aby hledal vlastní cestu, nenutíme ho, je to ta nejlepší volba. Takhle funguje komunikace uvnitř stáda koní, je to komunikace za pomoci řeči těla (Wilk et Janczarek, 2014). Tady vzniká respekt, a díky respektu je zde i odezva. Nejdůležitější body této koncepce jsou cit, načasování a harmonie (Bořánek et al., 2006). Zde je nutné, aby člověk odložil pýchu, ego, machismus a agresi, které brání opravdové spřízněnosti. „*Horsemanship vychází z pozorování chování koně v jeho přirozeném prostředí*“ (Bořánek, 2008, s. 14). Důležité je pochopení koňského světa. To zahrnuje jeho reakce, uvažování a instinkty, které jsou základem veškeré práce. Podstatou tréninku je, že člověk vstupuje do světa koní a chová se jako součást koňského stáda. Metoda horsemanshipu ukazuje, že začleňování koní do lidského světa nikam nevede (Bořánek, 2008). Při práci člověka s koněm dojde v určité chvíli k tomu, že si jeden druhému navzájem otevrou dveře, a tak začne vzájemná komunikace (Brannaman et al., 2007). Horsemanship je tréninková metoda, která se dá použít ve všech druzích jezdeckého a dostihového sportu. Na rozdíl od ostatních tradičních metod je zde výhoda, že pokud kůň člověku správně porozumí, udělá pro něho vše až do výše svých fyzických možností, některý kůň to udělá lépe, jiný hůř (Hunt, 2008). Koně jsou od přírody ochotni s člověkem spolupracovat. Vše, co se jeví jako neposlušnost nebo agresivita koně, je pouze výsledek vzájemného nepochopení. V případě, že kůň člověku nerozumí, bojuje pouze o vlastní sebezáchranu (Bořánek, 2008).

5.3 Práce ze země

Na začátku práce s koněm by měla být práce ze země, něco jako by byl kůň v první třídě na základní škole. Největší problémy jsou, když chtějí lidé začít s nově zakoupeným koněm co nejdříve soutěžit (Bořánek, 2008). Podle Hunta (2008) si musí nejprve kůň a člověk porozumět a pak spolu dokážou i v pohodě žít. Člověk musí pochopit, že s koněm musí komunikovat a nejsnazší cesta je začít komunikaci právě ze země. Má to své velké výhody, například veškeré složitější cviky, jako je zatáčení, zastavování, couvání, ustupování pod tlakem, obrat kolem předku, obrat kolem zadku, překroky a podobně, lze snadno natrénovat při práci ze země a v sedle je to pak jednodušší. Na zemi je daleko více variant, jak může člověk něco ovlivnit. Člověk je jistější a stojí pevně nohama na zemi, takže mezi něj a koně nevstupuje strach v takové míře (Bořánek, 2008). Práce ze země se dá dělat dvěma způsoby: na vodítku, nebo ve volnosti (Kydd et al., 2017). Oba dva způsoby mají své výhody i nevýhody. Pokud pracuje člověk s koněm na vodítku, má nad vším kontrolu až do poslední chvíle. Jestliže se něco nepovede, může člověk cvik okamžitě přerušit a začít od začátku. Práce ve volnosti je o něco složitější zvláště proto, že kůň není pod přímou kontrolou. Některé cviky jsou ve volnosti těžší, pokud nemá člověk pomocné vodítko, ale pokud se povedou, nebo se povede alespoň náznak, je to velký krok a zároveň silné pouto mezi koněm a člověkem. Má to velkou váhu, jelikož to kůň udělal ze své svobodné vůle na žádost člověka (Bořánek, 2008). Tímto se buduje přátelství mezi koněm a člověkem, člověk musí nejprve nabídnout své přátelství koni a počkat na jeho odpověď. K ničemu ho člověk nemůže nutit, neboť přátelství se nedá vynutit. Práce s koněm není o vítězství, ale je to souboj člověka se sebou samým. Bude-li člověk zpracovávat své pocity, vztah ke svému koni, jeho reakce, to jak člověku rozumí a jak přijímá jeho požadavky, bude kůň ochotněji spolupracovat a bude mít z práce radost (Hunt, 2008). Člověk se musí ztišit a naslouchat svému koni. Zároveň se musí každému koni individuálně přizpůsobit v závislosti na jeho charakteru a situaci (Brannaman et al., 2007). Koně, kteří se narodí na pastvinách ve stádě, mnohem raději pracují s člověkem ve volnosti a veškerá práce je mnohem rychlejší než s koňmi, kteří mají zkušenosti s lidmi, nebo koně, kteří jsou označováni jako agresivní a zkažení, s takovými se lépe pracuje na vodítku. Vždy ale platí několik důležitých zásad:

- Kůň musí mít vždy možnost výběru.
- Jestliže koni něco nejde, člověk mu musí dát kus svobody navíc.
- Věci, které člověk nechce, aby kůň dělal, musí nastavit jako obtížné.

- Věci, které člověk chce, musí nastavit jako snadné.
- Kůň může, ale nikdy nemusí.
- Práce s koněm není žádný souboj - není žádný vítěz.
- Každý trénink je potřeba zakončit pozitivní zkušeností pro koně.
- Když něco nejde, člověk nesmí ztrácet hlavu, když to nejde dnes, půjde to zítra.

Pro začátek je důležité nestát s koněm v adrenalinové zóně, to znamená, kůň nesmí člověku vstoupit do jeho osobního prostoru, pokud o to člověk nestojí. Na různých soutěžích, nebo jen při tréninku je vidět koně, kteří pobíhají okolo svých majitelů, strkají do nich, šlapou po nich a jsou nervózní, a to je první věc, kterou si musí člověk s koněm vyřešit, bez toho se dál nedostane. Toto je nejlepší vyřešit hned v první minutě tréninku, nebo setkání s koněm. Pokud člověk není schopen uhájit si svůj osobní prostor, nic dalšího nebude fungovat. A jak toho dosáhnout: jednoduše řečeno (Bořánek, 2008), vyvinout jakýkoli tlak, aby se koni daly nohy do pohybu směrem od člověka do vzdálenosti, která je mu příjemná (Kydd et al., 2017). Pokud se tato situace povede, mohou nastat dvě reakce. Kůň se pokusí dostat zpět do osobního prostoru člověka, nebo zůstane stát, uvolní se a začne přežvykovat (Parelli, 1993). Bude se ptát a zjišťovat, jestli si je člověk opravdu jistý či nikoli. Od člověka očekává sebejistotu a pochopení (Hunt, 2008). Jestliže se kůň pokusí dostat zpět do osobního prostoru člověka, musí ho ihned opravit a vrátit zpět do vzdálenosti, která mu vyhovuje, viděno na obrázku 12 a 13. Někteří koně to zkusí jen jedním malým krokem, čímž pokládají člověku otázku: „Jsi to ty, kdo určuje pravidla, kterými se budeme řídit“ (Bořánek, 2008)? Koně je potřeba opravit razantně a je potřeba vyvinout určitý stupeň agrese, aby kůň pochopil, kde je jeho místo (Parelli, 1993). Koně to dokonce očekávají, že se člověk zachová agresivně a zároveň každý kůň ví, že pokud se nepodvolí, tak má člověk právo ho zabít, jelikož ve stádě koní to funguje úplně stejně (Bořánek, 2008). Jestliže člověk zareaguje příliš jemně, nebo pomalu, je to pro koně matoucí, nepřehledné a jsou z toho zmatení a ztrácí pocit bezpečí, jelikož přestávají člověku rozumět (Parelli, 1993). Jestliže člověk koně zatlačí rychle zpět na jeho místo, kůň se okamžitě uvolní. Člověk komunikoval s koněm tak, že tomu rozuměl. Ve stádě kůň tyto situace zažívá každý den, kdy dominantnější jedinec upozorňuje níže postaveného jedince, že se má vzdálit. Kůň nejprve varuje a potom útočí. Toto malé cvičení má na začátku tréninku velký význam. Člověk si musí ubránit svůj osobní prostor, bez toho lze jen těžko pracovat na dalších věcech. Jinak se bude kůň k člověku chovat jako by neexistoval. U některých hodně senzitivních koní je problém dosáhnout uklidnění, a proto je dobré používat toto cvičení s prostorem, kde je kůň

v klidu mezi jednotlivými cviky, tomu rozumí každý kůň a díky tomu stoupá jeho respekt k člověku, který s ním pracuje. Také se v něm buduje čím dál tím větší pocit bezpečí, protože jsou to situace, které zvládá a zároveň má možnost se uklidnit i mimo prostor člověka, což je pro něj jistá forma odměny. Někteří koně jsou obzvlášť málo citliví, což může být dost velký problém, zvlášť pokud nemají za sebou jakýkoli trénink s člověkem. Tehdy se může stát, že kůň nebude člověku rozumět, nebo mu nebude chtít rozumět. V tomto případě musí člověk použít jakékoli zstrašovací prostředky, které má, například třást vodítkem, dělat bubáka, vydávat nějaké zvuky, skákat, třepat igelitovým pytlím a podobně (Bořánek, 2008). V okamžiku, kdy se kůň podvolí a ustoupí za člověkem určenou hranici, člověk musí okamžitě přestat, musí povolit tlak a dopřát koni chvíli klidu, jako odměnu (Parelli, 1993). To znamená úplně se povolit, uvolnit celé své tělo, vyfouknout a nevyvíjet žádný tlak. Jestliže se kůň uvolní a začne přežvykovat, znamená to, že přijal člověka za vůdce jejich malého stáda a je ochotný mu naslouchat. Pak je to jen na člověku o co bude koně žádat. V každém případě má člověk v této situaci výbornou výchozí pozici a ve hře na pomyslné body je někde na plus jedna, a to někdy znamená zásadní změnu v chování koně.

Obrázek 12 Osobní prostor: Kůň krouží okolo člověka a dodržuje jeho osobní prostor (Malinová 2018).

Obrázek 13 Osobní prostor: Zde se kůň dostal do osobního prostoru člověka a ten ho za pomoci lasa, kterým vyvíjí tlak směrem ke koni, vytlačuje ze svého osobního prostoru (Malinová 2018).

Je mnoho způsobů jak provádět různé cviky s koněm ze země. Záleží na tom, co člověk preferuje. Nejednoduší je provádět cviky, které se později dají použít ze sedla.

- Přátelská hra
- Posílání koně pryč
- Obraty kolem předku a zadku
- Couvání

Další cviky jsou buď součástí těchto cvičení, nebo mají jen pomocnou funkci (Bořánek, 2008). Například snižování hlavy, tento cvik buduje mezi jezdcem a koněm respekt a zároveň se tím kůň učí podvolit se tlaku (Parelli, 1993). Tento cvik není důležitý pro jízdu do sedla, ale je to jeden z mnoha základních cviků, který se kůň učí v pomyslné mateřské školce. Pokud člověk některé základní cviky přeskočí, nebo takzvaně přeskočí nějakou třídu v základní škole, mohou v budoucnu nastat problémy:

- Nedokončená přátelská hra – stojí-li kůň vedle člověka, je nervózní a neklidný.
- Nezládnuté posílání koně pryč (na kruh) – kůň nezatáčí.
- Nezládnuté obraty – kůň v sedle nereaguje na jezdcovu holaň.
- Špatný nácvik couvání – kůň necouvá, nebo couvá špatně (od předních nohou – bolí ho záda).

- Nezvládnuté podvolování se tlaku – kůň se nechce podvolit, naopak může jít proti tlaku (Bořánek, 2008).

Přátelská hra – pauza

Tuto situaci nejlépe popsal Pat Parelli jako jediný cvik, kdy člověk uvádí koně do klidu. Smyslem tohoto cvičení je ukázat koni, že může stát vedle člověka v klidu, aniž by se mu cokoli stalo. Dá se říci, že po dlouhodobém vztahu, kdy bude mezi člověkem a koněm fungovat naprostý pocit bezpečí, bude si kůň myslet, že pokud stojí vedle člověka, nestane se mu nic za žádných okolností (Bořánek, 2008). Nejprve si člověk musí získat koňskou důvěru, kterou získá jen tak, že beze zbytku pochopí koňský pud sebezáchovy (Dorrance, 2016). Člověk musí pochopit, že musí pracovat na své vyrovnanosti a vnitřní disciplíně, jen tak toho může dosáhnout i se svým koněm (Bořánek et al., 2006). Tato přátelská hra neboli pauza se nejlépe učí při práci na vodítku, nebo v kruhovce v době odpočinku koně (Bořánek, 2008). Pro začátek postačí, nechá-li kůň vedle sebe stát člověka v době odpočinku. Pokud kůň odejde, znamená to, že se s člověkem necítí dobře, například proto, že člověk, aniž by si to uvědomoval, vyvíjí neustále nějaký tlak. Bořánek (2008) uvádí jako další krok, který by měl člověk zkusit, jestli mu kůň dovolí dotknout se ho na celém těle, a pokud tomu tak není, neměl by člověk lézt koni na záda. Kůň člověku tolik nedůvěřuje, aby mu dovolil dotknout se ho kdekoli, a to může být v sedle značně nebezpečné. Člověk by neměl lézt na zvíře, které ho nerespektuje a necítí se s ním dobře (Parelli, 1993). Pokud si kůň nenechá sáhnout na nějaké místo, je dobré použít nějakou pomůcku, například bambusovou hůlku, jako prodlouženou ruku člověka. Principem je, že pokud kůň například vykopává, tak člověk je mimo dosah jeho kopyt, ale zároveň se neustále dotýká koně (Bořánek, 2008). V tomto cvičení je důležité načasování (Parelli, 1993). Jakmile se kůň uklidní a přestane vykopávat, musí člověk povolit tlak, to znamená, přestat se koněm dotýkat a odměnit ho odpočinkem – pauzou. Pokud kůň vedle člověka stojí naprosto klidně a uvolněně, má člověk napůl vyhráno. Jestliže kůň neustále odchází, nebo přešlapuje a je nervózní, musí člověk neustále hýbat jeho nohama a jediný odpočinek, který je koni dopřán, je s člověkem (Bořánek, 2008). Člověk se na koně v tuto chvíli nesmí zlobit, kůň se jen necítí bezpečně, a proto se brání, člověk jen čeká, až přijde změna (Bořánek et al., 2006). Takhle se kůň rychle naučí, že jediný odpočinek, který může dostat, je stojí-li v blízkosti člověka, a tím se i naučí, že může vedle člověka stát v klidu a člověk mu neublíží. Kůň se velice rychle naučí, že pokud je unavený a chce odpočinek, stoupne si k člověku. V této chvíli je třeba dát pozor, pokud to tak člověk nechce, nesmí koni dovolit, aby k němu šel sám od sebe. Tato přátelská hra

– pauza, je jedním z nejdůležitějších cvičení. Pokud se tuto pauzu kůň i člověk společně naučí, je to velký krok vpřed. Může se stát, že pokud se kůň něčeho lekne, nejprve se koukne na reakci člověka, v tuto chvíli se člověk musí zachovat klidně a uvolněně a poté se uvolní i kůň (Bořánek, 2008). Toto cvičení je práce s myslí koně a je to osmdesát procent práce, pokud se kůň cítí s člověkem bezpečně a je ochotný vedle něho v klidu stát, zobrazeno na obrázcích 14, 15 a 16, může člověk pracovat na dalších věcech, jelikož vzájemná důvěra, pochopení a respekt je zde klíčem k úspěchu (Bořánek et al., 2006; Parelli, 1993).

Obrázek 34 Pauza: Kůň stojí uvolněně vedle člověka, cítí se s ním bezpečně a důvěřuje mu (Malinová 2018).

Obrázek 15 Pauza: Koně jdou s člověkem, který je vede na prověšeném vodítku, to znamená, koně člověku důvěřují a respektují ho (nepřetahují se s ním) (Malinová 2018).

Obrázek 16 Pauza: Kůň je naprosto uvolněný i pod svým jezdcem (Buriánková 2015).

Posílání koně pryč

Toto cvičení posílání koně pryč nebo také posílání koně na kruh je podle Pata Parelliho jeden z nejdůležitějších cviků. Pokud je člověk schopen kontrolovat, co dělá kůň se svými nohama ze země, poté co mu vyleze na hřbet, bude schopný ho korigovat i ze sedla. Tento cvik se dá využít i při nakládání koně do vozíku, nebo při obyčejném zatáčení. Pro začátek je nutné uvědomit si 3 věci, aby kůň člověku porozuměl:

- Člověk se musí vždy dívat do směru, kam koně posílá.
- Tam kam člověk koně posílá, zároveň ukazuje rukou.
- Jestliže chce člověk uvést koně do pohybu, musí vyvinout tlak na přední část těla koně směrem od podbřišníku k hlavě, vyobrazeno na obrázku 17 (Bořánek, 2008).

Obrázek 174 Posílání koně pryč: Člověk vyvinul tlak z levé strany koně, zároveň pravou rukou ukazuje, kterým směrem má kůň jít. Kůň reaguje tak, že zatáčí na pravou stranu (Malinová 2018).

Jedním z velkých problémů bývá lonžování koně klasickým způsobem, kdy vodící ruka jezdce je spuštěná podél těla, nebo v lepším případě ukazuje směrem na koně a v druhé ruce drží jezdec bič, který směřuje na záď koně. V tomto případě kůň neví, kterým směrem se má rozejít. Tlak, který je vyvíjen na jeho záď, mu velí schovat si záď před člověkem, díky čemuž zastaví. V tuto chvíli očekává další signál, který se obvykle dostaví v podobě prásknutí biče, načež kůň reaguje úprkem, nebo se postaví na zadní a problém je na světě. Správně vypadající trénink by měl být takový, že se člověk podívá směrem, kterým chce koně poslat, dále vodící ruka naznačí koni směr, kterým má jít a řídicí ruka jemně roztočí vodítko a vyvine tlak na přední část těla koně, do míst, kde má kůň přední nohu, tento postup je na obrázku 18. Pokud se kůň ihned nerozejde, je potřeba tlak postupně stupňovat, vše musí být v rytmu (Bořánek, 2008). Jakmile člověk spatří první pozitivní změnu (Bořánek et al., 2006), třeba i jen náklon dopředu, musí přestat vyvíjet tlak a koně odměnit malou pauzou, kůň se tak rychle naučí člověku vyhovět, takže už první den je schopný se naučit, že na tento tlak se musí rozejít, aby se zbavil tlaku, a nesmí přestat, dokud nedostane pokyn k zastavení (Bořánek, 2008). Člověk ale nesmí na koně tlačit příliš, mohlo by se stát, že kůň začne před přílišným tlakem prchat (Bořánek et al., 2006).

Obrázek 58 Posílání koně pryč: Levou rukou ukazuje člověk koni, kterým směrem má jít a pravou rukou vyvíjí tlak na přední část těla koně, aby se kůň rozešel (Malinová 2017).

Obraty kolem předku a zadku

Tento cvik je velmi důležitý při výcviku koně ze země zvláště proto, že se později používá ze sedla a to za pomoci holeně. Při obratu okolo předku, stojí-li člověk z levé strany koně, levou rukou zabraňuje koni, aby se rozešel proti němu, přičemž vodítka má volně položené přes ruku, a pravou rukou vyvíjí tlak směrem od podbřišníku dozadu. Tlak se postupně zvyšuje do první pozitivní reakce koně, při prvním tréninku tohoto cviku je úspěch, pokud se kůň alespoň zhoupne požadovaným směrem (Bořánek, 2008). První den tréninku stačí, když kůň udělá jen jeden krok, nebo se jen zhoupne a podle Bořánka (2008) je dobré s tréninkem pokračovat zase další den a postupně kroky přidávat, až si kůň zafixuje reakci na tento signál a opisuje kolem přední nohy kružnici zadními nohama. Obrat okolo zadku je viděn na obrázku 19, kde je proveden ze sedla, obrat se provádí stejně s tím rozdílem, že člověk tlačí koně někam do míst, kde má kůň podbřišník.

Obrázek 19 Obrat okolo zadku: Jezdec přiložil pravou holeň ke koni v místě podbřišníku a vyvinul tak tlak, kterého se kůň snaží zbavit tím, že se otáčí okolo zadní nohy (Buriánková 2016).

Couvání

Podle Bořánka (2008) se couvání provádí na čtyřmetrovém vodítku, kdy člověk uchopí jeho konec, stojí proti koni a začne směrem ke koni vysílat tlak nejprve jen pohledem, dále tlak začne zvyšovat, například lehkým vlněním vodítka, dokud se u koně neobjeví pozitivní reakce a neudělá krok vzad, respektive se zhoupne dozadu. Dnes se couvání provádí tak, že se uchopí vodítko skoro až za karabinu a vyvine se lehký tlak směrem dozadu a čeká se na reakci koně, obrázek 20. Pokud kůň nereaguje, lze například použít bičík, kšiltovku, cokoliv a člověk může koně lehce ťukat do plece, vše musí být v rytmu, poklepávání se může zvyšovat, dokud se u koně neobjeví náznak couvnutí, neboli zhoupnutí koně dozadu. Jakmile se kůň jen zhoupne, člověk musí okamžitě přestat vyvíjet tlak a koně odměnit malou pauzou. Bořánek (2008) uvádí jako správné couvání, pokud je kůň uvolněný, to znamená, že mám krk a hlavu dole a nestaví se proti člověku. Díky tomu kůň couvá od zadních nohou, respektive zadní nohy táhnou zbytek těla, a tím si kůň neničí páteř, jelikož při pohybu dozadu se páteř natahuje a krásně se uvolní. Pokud by kůň nebyl uvolněný, bude couvat od předních nohou, bude ztuhlý a nebude couvat hladce. Při tomto couvání koně velmi bolí záda, jelikož páteř tlačí před sebou a tím se páteř sráží a vytváří bolest. Podle Bořánka (2006) je nutné koni dopřát dostatek času a přípravy, aby mohl požadovaný cvik provést správně.

Obrázek 20 Couvání: člověk vyvíjí lehký tlak na vodítko, a kůň se zbavuje tlaku tím, že couvá (Malinová 2018).

Práce v kruhovce

Jedním z nejhorších názorů, který lidé mají na kruhovku je ten, že slouží k honění koně pořád dokola, nebo k lonžování. Pokud by člověk koně nutil běhat pořád dokola, bude tím trénovat jeho svaly, plíce a srdce, ale v žádném případě kůň nezačne přemýšlet nad prací, kterou dělá. Někteří trenéři využívají kruhovku k zahřátí koně, kdy na začátku koni postačí pět koleček, ale ve chvíli, kdy začne být kůň trénovaný, je padesát koleček málo a kruhovka přestane postrádat smysl. Po tomto nesmyslném honění si kůň udělá svůj názor na člověka a nebude s ním chtít spolupracovat. Myšlenka kruhovky je, aby dávala koni relativní pocit svobody a možnost výběru. Kůň může na veškerý lidský tlak zareagovat útekem, má možnost od člověka odejít, a to je pro něj velice důležité. Velikost kruhovky je dostatečně velká k útěku, ale i dostatečně malá k tomu, aby člověk mohl s koněm pracovat a nemusel běhat po velkých pastvinách. Člověk může stát v klidu uprostřed kruhovky, zatímco kůň bude běhat okolo, viděno na obrázku 21. Koně jsou velmi chytří a po několika uběhnutých kolech, kdy člověk neustále stojí klidně uprostřed, o tom začnou přemýšlet a přestanou před člověkem utíkat. Zjistí, že nemusí unavovat své nohy, jelikož jim člověk neublíží. K tomu, aby kůň mohl začít takto uvažovat, potřebuje svobodu a díky tomu si může vybrat mezi útekem a prací, nebo tím, že zůstane v klidu stát. Na tomto příkladu je velmi dobře vidět rozdíl mezi kruhovkou a klasickým lonžováním, kde se kůň může rozhodnout pro útek, ale je zastaven nepříjemným tlakem do ohlávky, popřípadě křikem a prudkými gesty. Práce v kruhovce je založená na svobodě koně a na jeho ochotě spolupracovat s člověkem. Kůň se zde naučí jak spolupraci s člověkem, tak jak si udržet individualitu a nezávislost. Svoboda je důležitá, protože ovládá

mysl koně a mysl koně ovládá jeho nohy. Člověk má pod kontrolou reakce koně na jeho žádosti. Kůň začne člověku důvěřovat a zároveň mu chce vyhovět, pokud má člověk nad koněm kontrolu v kruhovce, bude jí mít pod sedlem nebo na nějakém otevřeném prostranství. V kruhovce se člověk i kůň naučí, že spolupráce mezi nimi, je oboustranná dohoda (Bořánek, 2008). Oba dva se učí spolupráci ve vzájemném porozumění a učí se společné harmonii (Bořánek et al., 2006). Kůň se v kruhovce učí reagovat na různé tlaky člověka a důležité je, že může vždy odejít. Další důležitou věcí je, že člověk nesmí používat jakékoli pomůcky, které by mohly posílit odpor u koně. Pokud by se kůň dostal do situace, které nebude rozumět, nebo ji není schopen vyřešit, mohl by člověk akorát posílit jeho instinkty k sebezachování (Bořánek, 2008). Práce v kruhovce je o vzájemném respektu a budování vzájemné důvěry (Parelli, 1993).

Obrázek 21 Práce v kruhovce: Dává koni dostatečný prostor a svobodu, zároveň nemusí člověk za koněm běhat po rozlehlých pastvinách (Malinová 2018).

Obrázek 22 Práce na lonži: Koně omezuje ve volnosti pohybu, kůň se může pohybovat jen do vzdálenosti vodítka, pokud se dostane až na samý konec, nastane nepříjemné odťuknutí do ohlávky, které koně donutí přiblížit se zpět k člověku (Malinová 2018).

5.4 Práce ze sedla

V dnešní době se myšlenka jezdeckých oddílů pustit zákazníka někam do prostoru, aby svobodně cválal, pojí se strachem. Lidé si myslí, že když kůň poběží rychle, spadnou a zraní se. Proto se na jízdárnách chodí raději v kroku s občasným klusem. Celá výuka je založená na strachu z toho, aby se něco nestalo, což vytváří napětí a díky tomuto strachu člověk používá otěže ke své rovnováze. Když člověk vyleze koni na hřbet, je potřeba, aby se uvolnil a uklidnil, jak je vidět na obrázku 23, namísto křečovitého držení se kolena a zadržovaného dechu (Bořánek et al., 2006; Parelli, 1993). Pokud bude uvolněný člověk a nebude se bát, bude uvolněný i kůň a nebude mít sebemenší důvod provést nějakou lumpárnu. Podle Bořánka (2006) a Perelliho (1993) je důležité koni porozumět, naslouchat mu a snažit se s ním o souznění. To, co potřebuje každý jezdec znát, je cit, správné načasování a rovnováha (Hunt, 2008; Parelli, 1993). V prvních hodinách na hřbetě koně se vůbec nepoužívá vodítko nebo otěže. Kůň se ovládá nohama dopředu, dozadu, do stran a dále také chod koně krok, klus, cval (Bořánek et al., 2006). Směr koně se neovládá pomocí otěží, otěže ovládají jen krk, hlavu a tlamu koně. Bořánek (2006) říká, že sedí-li člověk na koni, stává se z nich jedno tělo.

Obrázek 236 Uvolněný kůň: Kůň je naprosto uvolněný, i poté co na něho nasedl jezdec, jeli uvolněný jezdec, je uvolněný i kůň a nemá důvod provést jakoukoli lumpárnu (Malinová 2016).

Pohyb vpřed

Aby člověk uvedl koně do pohybu, musí vyvinout tlak tím, že přiloží holeně k bokům koně. Když se kůň nerozejde, nesmí jezdec začít zvyšovat tlak holení, naopak tlak musí zůstat

stejný a jezdec použije jinou pomůcku, například bičík, kterým bude koně lehce poklepávat po plecích, dokud se kůň nerozejde. Jakmile se kůň rozejde, nebo udělá jen náznak k pohybu vpřed, musí jezdec okamžitě přestat vyvíjet jakýkoli tlak. Hunt (2008) věnuje velkou pozornost práci v kroku, kdy se jezdec rozchází zároveň se svým koněm. Ze začátku musí jít jezdec se svým koněm, aby se on naučil zůstat se svým jezdcem. Krok má čtyřdobý takt a měl by mít pravidelný rytmus. Pro koně je rytmus důležitý, i když stádo utíká před nebezpečím, vše se děje vždy v rytmu, a proto i když je kůň se svým jezdcem, potřebuje dodržovat rytmus. To znamená, že pokud uvede jezdec svého koně do pohybu, ze začátku neřeší směr, ale řeší pouze rytmus (Mills et McDonnell, 2005). Kůň se tedy nesmí zastavit bez povelu jezdce. Stejným způsobem se učí rytmus v klusu nebo ve cvalu. Pokud chce jezdec rychlejší chod, přiloží holeně k boku koně a vyvine jemný tlak. Pokud kůň nezareaguje, použije jezdec jakoukoliv jinou pomůcku, aby koně přiměl k rychlejšímu chodu. Jakmile kůň vyhoví, jezdec musí dát pryč veškerý tlak a uvolnit se v sedle (Hunt, 2008).

Ohýbání krku koně

Cílem tohoto cvičení je, aby kůň ohnul krk a hlavu tak, že jeho nos bude směřovat do míst, kde má podbřišník, obrázek 24 a 25. Bude-li tento cvik prováděn správně, uvolní kůň krk a záda. Tento cvik jezdec koně učí proto, aby koni oddělil pohyb hlavy a krku od zbytku celého těla (Parelli, 1993). To znamená, pokud jezdec sáhne po otěži, bude tak ovládat jen hlavu a krk, nikoli nohy koně. Dále je tento cvik důležitý pro zastavování za jednu otěž. Je lepší s tímto cvikem začínat ze země a až poté ze sedla. Jezdec si stoupne ke slabinám koně a sjede rukou po otěži/vodítku (záleží, jestli ohýbání učí jezdec koně na ohlávce, nebo na uzdečce). Vodítko přitáhne směrem k hrušce sedla, tlak vodítka je minimální (často se přirovnává k vařené špagetě). Je to spíše nabídka než citelný tah. Pokud kůň zastaví jezdcovu ruku, je potřeba, aby jezdec počkal, až kůň povolí. Ze začátku postačí, když je kůň ochotný povolit o pár centimetrů, jakmile kůň povolí, jezdec povolí vodítko. Až začne kůň povolovat krk více, půjde to snadněji. Čím rychleji povolí jezdec tlak, jakmile se kůň uvolní, tím rychleji se kůň učí. Vše, co jezdec koně naučí na jedné straně, musí ho naučit i na straně druhé. Čím měkčí bude kůň ze země, tím měkčí bude ze sedla. V sedle je cvik stejný, s tím rozdílem, že jezdec přitahuje vodítko ke kyčli (Bořánek, 2013).

Obrázek 24 Ohnutí hlavy a krku: Uvolnění hlavy a krku ze země: člověk dá lehký tlak do vodítka, které směřuje do míst, kde má kůň podbřišník a čeká na uvolnění koně (Malinová 2018).

Obrázek 25 Ohnutí hlavy a krku: Uvolnění hlavy a krku ze země: zde je vidět povolení koně proti tlaku, což znamená, že se kůň uvolnil (Malinová 2018).

Zastavení koně jednou otěží

Zastavením koně jednou otěží získá jezdec nad koněm větší kontrolu, než když by koně zastavoval oběma otěžemi současně, jelikož žádný člověk nemá tolik síly, aby koně dokázal zastavit tahem otěží dozadu. Nejprve jezdec začne s ohýbáním hlavy a krku koně na místě, doleva i doprava (Bořánek, 2013). Než začne jezdec učit koně zastavovat za pohybu, musí pracovat na jeho impulzivnosti, to znamená na pohybu vpřed (Parelli, 1993). Poté spojí tyto dva cviky dohromady, požádá koně o krok a poté ohne jeho hlavu a krk a počká, až se zastaví nohy koně a kůň změkne, to znamená, že povolí hlavu, krk i páteř. Tento cvik se dále procvičuje v klusu i ve cvalu, a hlavně na obě strany. Zastavování je dobré trénovat v uzavřeném prostoru jako je aréna, kruhovka, jízdárna, či výběh, a to z toho důvodu, že jezdec zatím neřeší směr, kterým se kůň rozejde, důležitý je zde pohyb vpřed a zastavení (Bořánek, 2013).

Ustupování zádě

K čemu je dobré ustupování zádě? Pro koně jsou zadní nohy motor (Bořánek, 2014). A jestliže nebude jezdec schopen ovládat zád' koně, tak nebude mít nikdy kontrolu nad svým koněm. Problematický kůň bude vyhazovat, nebo bude startovat směrem vpřed. Tento cvik je možné trénovat na místě i za pohybu vpřed. Jezdec sjede rukou po otěži a přitáhne si ji směrem ke kyčli, tím si přitáhne hlavu koně (viz ohýbání hlavy a krku koně). Poté posune holeň mírně dozadu a přiloží jí v místě slabin koně (Parelli, 1993). Nyní musí jezdec počkat na reakci koně. Pokud kůň nereaguje, je možné použít konec otěži, bičik, nebo čepici a poklepat koni za holeň. Jakmile kůň nabídne krok nebo dva, jezdec dá holeň a veškerý tlak související s holení okamžitě pryč. Dále jezdec čeká, dokud kůň nezměkne na otěži, jakmile se tak stane, jezdec povolí veškerý tlak (Bořánek, 2014).

Couvání

Couvání by měl mít jezdec připravené ze země (popsáno v práci ze země). Při couvání ze sedla je důležité, aby měl jezdec lehkou ruku (reakce koně na ruku, popsáno v práci ze země). V budoucnu může jezdec svého koně naučit na pobídku podsazení pánve, kdy jezdec podsadí pánev směrem dopředu, jako by se chtěl opřít o zadní kapsy kalhot, tento signál přichází vždy jako první. Ze začátku tomuto signálu většina koní nerozumí, a proto je nutné jim pomoci otěží. Jezdec dá koni jakousi zed' pomocí otěží, přes kterou se kůň nedostane, tlak otěží by měl být velmi jemný. K tomu, aby se kůň při couvání uvolnil, potřebuje rytmus, to znamená, že bude plynule couvat, bez zastavení. Poté přichází rozhodující fáze - jakmile kůň couvá v rytmu, snaží se jezdec najít měkký pocit. Měkký pocit nastane tehdy, couvá-li kůň v rytmu a uvolní se, tehdy táhne své tělo pomocí zadních nohou, tento pocit může být připodobněn tomu, jako by měl kůň na zadních nohách kolečka a jel po kolejnici (Bořánek, 2015).

6 Jízdárenský trénink 21. století

Vzhledem k rozmanitosti životního stylu člověka, není překvapením, že existuje široká škála názorů na to, jak mají být koně vycvičeni. Čemu jsou schopni porozumět a jakou metodou se dá ovlivnit jejich výcvik, jejich blahobyt a vztah k lidem (Brubaker et al., 2016). Trénink koně je činnost, která se neustále vyvíjí během jezdcova života, přičemž nezáleží na tom, zda je jezdec olympijská hvězda, nebo jezdec amatér, či hobby jezdec. Trénink nemá žádný konečný produkt, ale čím více bude jezdec s koněm trénovat, tím lepší budou. Pokud chce být jezdec opravdu dobrým jezdcem, bude nepřetržitě trénovat a pracovat se svým koněm a svou práci přerušit jen občasným závoděním. Závoděním jezdec zjistí, zda má jeho trénink nějaké slabé místo a zda ho trénink posouvá dál. To, jestli bude trénink kvalitní, určuje kvalita trenéra. Dobrý trenér je schopný předat svůj systém práce jezdcovi, pokud trenér nemá trénink promyšlený, nebude to dobrý učitel (Dillon, 2012).

6.1 Princip tréninku

Principem tréninku je naučit koně podřídit se povelům svého jezdce. Bylo prokázáno, že jsou koně vnímaví k lidské činnosti a velice snadno si jí zapamatují. Také bylo zjištěno, že koně jsou schopní si zapamatovat a rozpoznat pozitivní, nebo negativní zážitek s člověkem, který ho trénoval (Brubaker et al., 2016). Trénink koně vyžaduje dlouhé měsíce tvrdého a odborně vedeného výcviku, než vznikne kůň, který je připravený pracovat pod sedlem. Člověk se snaží naučit koně, aby ho respektoval, nosil na hřbetě a přitom se klidně přizpůsobil jeho vůli. Výcvik začínajícího koně je progresivní, je nutné postupovat systematicky a dotahovat věci do konce od zvykání si koně na ohlávku až po mezinárodní závody. Dillon (2012) si myslí, že co se kůň naučí v prvních šesti týdnech výcviku, čerpá z toho poté celý život. Na trénink mladého koně je potřeba dostatek času, nemá smysl trénovat s koněm pár minut a myslet si, že kůň zůstane trénovaný. Stejným způsobem nelze koně lonžovat v pondělí, poté ho nechat celý týden v ohradě a přijít a myslet si, že kůň si bude vše pamatovat. Když člověk začíná trénovat s mladým koněm, musí s ním každý den manipulovat, čistit ho, lonžovat jednou až třikrát denně a vštípit mu smysl pro každodenní činnost a disciplínu. Dillon (2012) začíná pracovat s tříletými koňmi kvůli jejich poddajnosti, zvědavosti a otevřenosti k novým podnětům, zároveň nerad začíná s mladšími koňmi, jelikož jejich šlachy a svaly se ještě vyvíjejí a kosti jsou ještě dost měkké. Chce-li člověk obsedat koně, potřebuje k tomu lehkého,

ochotného a spolehlivého pomocníka, dostatek trpělivosti a dostatek času (cca dvě hodiny denně po dobu šesti měsíců). Při výcviku musí být lidé klidní a tiší, ale zároveň musí být rozhodní a důslední. Když učí člověk koně chodit v kroku, klusu a cvalu na lonži, dále pod sedlem, musí k tréninku přistupovat stejně, jak v něm hodlá pokračovat v pozdějším stádiu. V začátcích tréninku mohou koně vyhazovat, vzpínat se a říčet, ale člověk to musí vydržet. Podle Dillona (2012) když kůň nevykazuje určitý stupeň vzdorovitosti, začíná mít obavy, jestli je kůň dostatečně silný, aby zvládl to, co po něm člověk chce. Má rád koně, kteří se při uzděni trochu vzpírají, protože tak projevují svůj charakter. Důležité je mladého koně netrestat za drobné prohřešky, ale nechat ho pracovat jeho přirozeným způsobem. Člověk se má pohybovat pomalu, mluvit tiše a zůstat trpělivý, špatná nálada nevede k ničemu.

6.2 Práce ze země

Práci ze země je kůň připravován ještě před obsednutím na pozdější práci ze sedla (Paalman, 1998). Koně začínáme lonžovat nejprve jen s obnoskem, lonží a bičem (Paalman, 1998). Chce-li člověk koně rozejít, musí jít kousek za ním. Člověk může požádat pomocníka, aby šel s koněm na druhé straně a vedl ho na obou otěžích, aby si kůň zvykl chodit na kruhu kolem člověka. Velká pomoc je, pokud pomocník koně vede první tři až čtyři dny pět až šest kruhů. Pokud člověk nemá pomocníka, měl by zůstat kousek za koněm a vést ho směrem vpřed po kruhu (Dillon, 2012). Mladého koně trenér učí zásadně na lonžovacím kruhu, to aby kůň pochopil, že má zůstat na stopě kruhu a má ochotně chodit v kroku i klusu (Paalman, 1998). Lonžovací bič není žádný nástroj k potrestání koně, je to jen prodloužená noha v době, kdy člověk stojí na zemi. Jestliže by člověk začal koně lonžovacím bičem bít, trénink by ztratil smysl. Kůň se začne biče bát a bude od něj i od člověka utíkat. Jestliže začal kůň od člověka utíkat, ztratil jeho pozornost. Kůň začne panikařit a převládne jeho instinkt a pokusí se o útěk. Bude ho zajímat jen to jak se dostat od člověka, proto je důležité bič používat s rozumem. Doporučuje se nosit rukavice a přilbu, z důvodů kdyby se kůň pokusil o útěk a zatáhl za lonž, člověk by si mohl spálit ruce, a helmu z důvodů možného vykopnutí koně. Hlasovou pobídku pro zastavení či rozejtí učí člověk koně tři až čtyři dny. Například pro pohyb vpřed „krok“ pro zastavení „hou,“ nebo „stůj“ (Dillon, 2012). Podle Brubaker et al. (2016) je důležitá pozornost koně pro jeho schopnost učit se slovní povely. Dillon (2012) uvádí, že chce-li člověk po koni, aby zrychlil chod, má vyslovit příkaz řízným a živým hlasem, pokud chce, aby zpomalil, má použít tichý, nízký tón. Chodí-li kůň v kruzích připomínající vejce, má člověk

naznačit pohyb lonžovacím bičem na plec koně a tím ho nasměrovat správným směrem. Jestliže kůň tahá za lonž, má s ním člověk udržovat kontakt postupným přitahováním a povolováním lonže tak, aby kůň později změknuv v ruce. Po prvním nebo druhém dni nasadí člověk koni uzdečku, ale stále lonžuje na obnosku.

Při uzdění musí být člověk klidný, aby nevyplašil koně. Někteří koně se mohou vylekat, když jim člověk nasazuje uzdečku přes uši, nebo při zapínání uzdečky. Zde je nutné vše dělat pomalými, plynulými pohyby. Často se stává, že mladí koně nechtějí otevřít hubu a přijmout udidlo. Dobrý trenér má vždy v kapse nějaký pamlsek, cukr, mrkev nebo trochu ovsa. Cvičitel tak může mladého koně přelstít tak, že mu nabídne mrkev spolu s udidlem, a tak kůň přijme udidlo snáz (Paalman, 1998). Pokud kůň po čtyřech až pěti dnech pracuje na lonži dobře, může mu člověk nasadit obříšník, který se zpočátku nesmí moc utáhnout, aby si na něj kůň zvykl. Je potřeba použít i poprsní řemen, který udrží obříšník na přední části koně. Pokud by obříšník sklouzl koni dozadu, mohlo by se stát, že se kůň začne vzpínat a vyhazovat. Až začne kůň dobře snášet obříšník, může člověk začít s vyvazovacími otěžemi, které jsou nejprve volné, ale po čase se dostatečně utáhnou tak, aby byl kůň v kontaktu, jako by na něm seděl jezdec. Po deseti dnech od začátku výcviku by měl kůň spokojeně pracovat na lonži s vyvazovacími otěžemi (Dillon, 2012). Paalman (1998) píše o nevýhodách vyvazovacích otěží, které nedokáží dokonale napodobit jezdcovu ruku. Vyvazovací otěž nedokáže jít tak lehce s hubou koně, jako citlivá ruka jezdce. Při jízdě na koni ruka jezdce vykonává přirozený kývavý pohyb, kdežto vyvazovací otěž může koně rušit.

Kůň by se měl na povel rozejít, naklusat i zastavit. Pokud kůň reaguje na všechny povely, je čas ho zvykat na sedlo. Zde je potřeba mít pomocníka, který bude koně držet. Nejprve by měl člověk koni několikrát sedlo položit na hřbet, aby si zvykl na tuto nezvyklou zátěž. Jakmile bude kůň klidný, může se dotáhnout podbřišníkem, ne moc volně, aby se sedlo nestočilo koni na břicho (Dillon, 2012). Spousta koní začne vyhazovat, protože je tvrdé sedlo tlačí do zad a podbřišník jim stahuje hrudník a brání v dýchání (Paalman, 1998). Dále se připevní vyvazovací otěže a člověk chytí koně u hlavy a obvyklým způsobem po něm vyžaduje pohyb vpřed. Kůň se může začít plašit a vyhazovat kvůli sedlu. Jakmile se uklidní, je důležité ho pobídnout do kroku nebo do klusu. V tuto chvíli je možné koni nasadit martingal – nákrční řemen, který se může později jezdcovi hodit, aby se mohl přidržet. Jakmile kůň spokojeně pracuje pod sedlem, s vyvazovacími otěžemi, může člověk začít používat druhou otěž, která je vedena kolem zádě koně. Poté může začít pracovat na dlouhých otěžích na udidle (Dillon, 2012).

Pokročilejší práce

Učení koně poslušnosti na otěži, se nejlépe provádí na dlouhých otěžích. Než člověk na koně nasedne, měl by kůň umět pracovat na dlouhých otěžích, to znamená, měl by umět jít krokem, klusem, zatočit doprava, doleva a měl by umět měnit směr. Práce na dlouhých otěžích je velice užitečná metoda, která již vymírá. Existuje mnoho způsobů, jak vést koně na dlouhých otěžích. Jedna z nich je, že člověk sváže třmeny třmenovým řemenem koni pod břichem a provleče vnější otěže vnějším třmenem, dále je tato otěž vedena okolo zádě koně a do ruky trenéra, vnitřní otěž je provlečena vnitřním třmenem a je vedena do druhé ruky trenéra. Člověk musí být velice opatrný, jelikož otěž, která je vedena koni za zádí, ho může plašit a kůň může začít vyhazovat. Až si kůň na otěž za zádí zvykne, bude schopen pracovat na obou otěžích a měnit směr zatímco bude stále na vnějším kruhu. Takovýmto způsobem se dá jít s koněm do provozu, aby si zvykal na dopravu, odpadkové koše a další podněty (Dillon, 2012).

Obsedání

V tomto bodě by měl mít za sebou člověk s koněm asi tři týdny práce. Jestliže kůň spokojeně pracuje na obou otěžích pod sedlem, vypadá sebejistě, je čas začít s obsedáním. Někteří trenéři radí na koně nejprve nasedat ve stáji, kůň je v tomto známém prostředí klidný, uvolněný a důvěřivý. Je tedy logické, že bude kůň vyvádět daleko méně v tomto známém prostředí, než někde venku na jízdárně. V této části výcviku je nutný pomocník. Na koně se posadí ten, který je v lepší kondici, je mladší, lehčí a případně i méně zkušený. Je důležité, aby na zemi zůstal ten zkušenější člověk, který bude koně držet. Síla zde není vůbec důležitá, důležité je, aby člověk, který učí mladého koně, byl zkušený, jistý, spolehlivý a vnímavý. Zároveň ten, kdo nasedá na koně, by měl být rozumný, klidný a měl by si být naprosto jistý tím, co má dělat (Dillon, 2012). Nejprve člověk, který bude na zemi, podepře nohu jezdcí a pomalu ho zvedá do sedla (proto by měl být jezdec lehký), dokud se nenaklání přes hřbet koně. Jezdec tak může koně hladit na krku a slabínách, poté se jezdec pomalu spustí na zem a takovýmto způsobem se to opakuje na obou stranách, dokud si kůň nezvykne na pocit, že je někdo nad ním (Paalman, 1998). Tento cvik trvá dva až tři dny, kůň se vodí po boxu doleva i doprava, aby se uklidnil a jezdec si na něho mohl sednout. Jakmile kůň snáší pocit, že je někdo nad ním, může se celý postup zopakovat venku na jízdárně. Nakonec může jezdec přehodit nohu přes hřbet koně a posadit se zpřímá, přitom by měl na koně stále mluvit klidným hlasem

(Dillon, 2012). Podle Paalmana (1998) by měl člověk nejprve dát nohu do třmenu a posadit se až po několika krocích koně, aby si kůň lépe přivykl na váhu jezdce.

Člověk, který je na zemi, začne vodit koně po jízdárně a jezdec jednou rukou drží otěže a druhou se přidržuje hrušky. Kůň si po chvíli zvykne na váhu jezdce, pokud se kůň začne vzpínat a říčet, člověk na něj má tiše mluvit a až se uklidní pobídnout ho znovu vpřed. Poté se začne pracovat na lonži, kdy jezdec i člověk, který koně vede, koně pobídnou k pohybu vpřed a následně k zastavení, tak jak se to kůň naučil už předtím. Jezdec postupně začne koně řídit otěžemi a tlakem nohou na boky koně. Kritický okamžik může nastat, když se kůň opět připne na lonž a je pobídnut do klusu, kůň může vyděšeně vyrazit, na což by měl být jezdec připraven a jít zároveň s koněm a počkat až si kůň ustálí rytmus pohybu. V této chvíli by bylo nejhorší pustit lonž, jelikož volná lonž by koně pleskala přes nohy, zatímco ten poskakuje sem a tam. V tomto prvním tréninku je důležité, aby jezdec s koně nespádl. Bylo by to nebezpečné pro jezdce, kůň by se zároveň velmi vyděsil a při dalších trénincích by to mohl být problém. V této fázi je kůň ve výcviku pět až šest týdnů a pomalu si zvyká, že jezdec přebírá vedení, i když je kůň prozatím na lonži. Kůň by měl reagovat na pobídky do kroku, klusu a zastavení. Cval v tuto chvíli není vhodný, protože kůň zatím na lonži necválal. Po odepnutí koně z lonže by se mu měly nabídnout nové zážitky v podobě různých procházek, aby kůň mohl rozvíjet svoji sílu, charakter a rovnováhu, to se v malých kruzích na jízdárně nenaučí. Je dobré jet na vyjížďku s více koňmi. Jezdec musí být pozitivní, vnímavý a zároveň pevný, někdy i tvrdý, ale v žádném případě ne hrubý. Pokud se kůň zastaví a na něco se začne dívat, jezdec ho má uklidnit, poplácat a dopřát mu čas než se rozejde. Naopak pokud se kůň zastaví, otočí a začne vyvádět, musí ho jezdec důrazně upozornit za použití bičíku a navést ho správným směrem. Koně, kteří si projdou výcvik tak, jak je zde popsán, zůstanou klidní, vyrovnaní a sebejistí (Dillon, 2012).

6.3 Práce ze sedla

Po práci ze země následuje práce ze sedla, ve které je velmi důležitá rovnováha jezdce.

Poloha jezdce

Jezdec musí na koni sedět v rovnováze a měl by být uvolněný a zároveň zpevněný, jinak nebude nic fungovat (Williams et al, 2017). Jezdcovo těžiště by mělo být v souladu s těžištěm koně. Zároveň by se jezdec neměl příliš naklánět horní polovinou těla, aby koně nerušil

a nevyvedl ho z rovnováhy (Dillon, 2012). Nevyvážený jezdec není schopen koni pomoci a tím nemůže ovlivnit jeho chování při jízdě (Williams et al, 2017). Nohy od kolen dolů by měly zůstat pod jezdcem ve svislé poloze zároveň se třmeny. Kolena by měla být uvolněná tak, aby umožnila holením pevné přitisknutí k bokům koně (Dillon, 2012). Jezdcovo těžiště by mělo být co nejnižší nad tělem koně. Čím blíže bude jezdcovo těžiště k těžišti koně, které se nachází někde pod kohoutkem, bude pro koně snazší najít rovnováhu (Meier, 1996). Špičky by měly být v poloze za deset dvě a paty by měly směřovat směrem dolů a měly by být nižší než špičky. Ruce by měly být jemné ve spojení s hubou koně a lokty by měly být volnější. Neznamena to však, že by měl být kůň na volné otěži, je možné na otěž působit tlakem 1 kg, ať už je loket volnější, nebo pevný. Volnější loket je pro koně přijatelnější. Když kůň skáče, je mu tak umožněn pohyb hlavy a krku směrem vpřed. Jezdec by se měl dívat zpřímá směrem, kterým jede a zároveň by měl mít narovnaná záda. Toto je důležité z hlediska rovnováhy. Pokud jezdec nakloní hlavu, vychýlí tak celé své tělo, a tím se dostane do nerovnováhy i tělo koně (Dillon, 2012). Uši, ramena a kyčel jezdce s rovnovážným sedem s podpatkem jezdecké boty by měly být na jedné přímce (Meier, 1996).

Základní práce ze sedla

Jako první věc ze sedla učí jezdec koně pohybu vpřed tím, že přiloží holeně k jeho bokům (Paalman, 1996). Pokud se kůň nerozejde, je třeba, aby jezdec koně pobídl znova a k holeni přidal ostřejší pomůcku v podobě bičíku. Pro koně je lepší, když se naučí pobídku hned ze začátku, než aby se jí přeučoval později i za cenu tvrdší pobídky. Ze začátku se může stát, že kůň jen poskočí směrem vpřed, za což by ho jezdec neměl trestat, ale měl by mu tento pohyb umožnit, jelikož to byl pohyb dopředu. Druhou věc, kterou jezdec koně učí, je zastavení. Jezdec by měl koně zastavovat pouze za pomoci udidla a otěží, nikoliv za pomoci sedu (Dillon, 2012). Někteří jezdci se domnívají, že koně lze zastavit pouze tahem za otěže. K zastavení koně bez použití otěží je možné použít následující pomůcky: Například najíždí-li kůň na dlouhou stěnu jízdárny, zkrátí si jezdec cestu šikmo přes roh jízdárny. Jezdec připraví koně na zastavení tím, že se napřímí a zhluboka se nadechne, zároveň ruce ustanou v kývavém pohybu. Obě ruce udržují stejný kontakt s hubou koně. V této chvíli jde kůň proti stěně, díky čemuž se zastaví (Paalman, 1996). Přičemž poloha jezdce musí být stabilní. Na závodisti je důležité, aby kůň reagoval okamžitě na jezdcovu pobídku. To znamená, že by měl mít těsné spojení s hubou koně. Je přijatelné, pokud jezdec udržuje přiměřeně silný kontakt s hubou koně. Měl by při tom mít

poddajná ramena a lokty, čímž dokáže koně zpomalit nebo zrychlit aniž by tento kontakt u koně vzbuzoval odpor. Pokud k zastavení koně nestačí mírný tlak, je třeba zadržet ho důrazněji, dokud se nezastaví. Zároveň je třeba si pamatovat, že pro koně je největší odměna uvolnění tlaku. To znamená, pokud kůň zastaví, je třeba mu povolit otěž. Další cvik, který jezdec svého koně učí, je přechod neboli poloviční zádrž (Dillon, 2012). Poloviční zádrž je nástroj k tomu, aby kůň změnil rychlost nebo chod (Paalman, 1998). Jestliže má být tento povel účinný, musí kůň okamžitě reagovat na jezdcovy pobídky holení i otěží. K tomu, aby se kůň mohl učit poloviční zádrž, musí nejprve umět zastavení. Zastavení nemusí být dokonale kulaté, ale kůň ho musí provést, jakmile k tomu dostane povel od jezdce. Přechody se nejlépe učí z kroku do zastavení a ze zastavení do kroku. Pokud tohle kůň pochopí, může jezdec přejít na procvičování přechodu z klusu do zastavení, ze zastavení do klusu, ze cvalu do zastavení a ze zastavení do cvalu. Jakmile toto kůň pochopí, měl by jezdec s koněm opět procvičovat přechod z kroku do zastavení tak dlouho, až tento cvik kůň provede ve zlomku sekundy. Poté se tento cvik procvičuje v klusu a cvalu. Vždy, když kůň dostane pokyn k zastavení, měl by připomínat svinutou spirálu, která čeká na uvolnění. Pokud toho jezdec a kůň dosáhne, dokážou provést perfektní poloviční zádrž. Jestliže umí jezdec svého koně rozejít, zastavit a prodloužit, zkrátit, zrychlit nebo zpomalit krok, měl by být schopen svého koně otočit kdykoliv potřebuje. Nejsnazší způsob jak zatočit, je zatáhnout koně za otěž ve směru, kterým chce jezdec jet, kůň nakonec zatočí, ale bude mu to nějakou dobu trvat. Tento cvik slouží k tomu, aby byl jezdec schopný koně zatočit tam, kam chce a v přesně danou chvíli. Proto musí o obratu začít uvažovat mnohem dříve, než ho provede. Pokud je kůň ohebný, bude se mu zatáčet snadněji. Pokud chce jezdec udělat dokonalý obrat, musí zapojit jak otěže, tak holeně, protože každá holeň i každá otěž má svou funkci. Při obratu je nejdůležitější vnější otěž, ta koně vede. Kůň, který zatačí, nebo je na kruhu, má tendenci vypadávat ven. Pokud se tomuto koňskému instinktu jezdec přizpůsobí, může tak koně naučit, aby šel na vnější otěži a v lepší rovnováze. Použije-li jezdec vnitřní nohu a bude tak vytlačovat zadní nohu koně k vnější otěži, může tak dosáhnout toho, že bude koně řídit vnější otěží. Vnitřní otěž v této fázi ohýbá tělo koně, které odpovídá zahnutí kruhu. Ohýbání je nezbytný nástroj k zefektivnění činnosti všech vzájemně souvisejících částí těla koně (Dillon, 2012).

Pokročilejší práce ze sedla

Ustupování na holeň je pokročilejší práce, při které jde kůň zároveň do strany a dopředu, a přitom kříží přední i zadní nohy (Dillon, 2012). Jako první vykračuje zadní vnější noha, která je následována přední vnější nohou, obě nohy došlápnu křížem přes vnitřní nohu (Paalman, 1998). Tento cvik je užitečný kvůli ohýbání koně. Ustupování se nejlépe začíná na kruhu, kdy jezdec zvětšuje nebo zmenšuje kruh. Při zvětšování kruhu musí jezdec zapojit tlak vnitřní holeně, kterou koně vytlačuje ven z kruhu, tím ho připraví na ustupování na rovné čáře. Na rovné čáře jede jezdec nejprve rovně, poté koně ohne lehce dovnitř (to znamená opačným směrem, než bude ustupovat), a vnitřní holení začne koně vytlačovat na vnější stranu. Jezdec může holeň podpořit dlouhým bičem nebo lehkým dotekem ostruhy, aby zlepšil srozumitelnost pobídky. Do této doby byla holeň používána jen jako pobídka vpřed, proto bude možná nutné použít poloviční zádrž, aby kůň pochopil, že nemá zrychlit krok, ale že je po něm vyžadován jiný pohyb (Dillon, 2012, Paalman, 1998). U tohoto cviku je důležité, aby kůň zůstal rovný a nevypadával přes plec (Meier, 1996). To znamená, že by měl mít rovnou páteř a měl by překřížovat nohy (Dillon, 2012).

Couvání je dvoudobý chod na rozdíl od kroku, který je čtyřdobý (Meier, 1996). Je to jako obrácený klus bez fáze vznosu. Zvyšuje ohebnost koně přes páteř a klouby zadních končetin, přenáší energii do hlezen, když kůň vykročí vpřed, zároveň se tím ukazuje poslušnost koně (Dillon, 2012). Couvání je pro koně nepřirozený pohyb a ze začátku mu bude připadat obtížný (Dillon, 2012, Meier, 1996, Paalman, 1998). Kůň by měl být při couvání uvolněný, pokud se učil couvat na ruce, bude pro něj couvání ze sedla daleko snazší (Paalman, 1998). Pokud chce kůň couvat, musí nejprve snížit pánev a vyklenout hřbet, což je pro něj velmi obtížné a tím spíš, když má na zádech jezdce. Proto je dobré koně učit couvat ve stáji ve stání s dlouhým úvazem a teprve potom učit koně couvat ze sedla. Je snazší naučit koně couvat na hlasovou pomůcku, kterou pak ze sedla jezdec podpoří otěží. K couvání ze sedla je lepší mít pomocníka, který bude jezdcovi pomáhat ze země (Dillon, 2012). Jezdec nejprve posune holeně lehce za podbřišník, aby koni zabránil ustupování do strany, a poté ho jemně pobídne holeněmi a přitom drží kontakt otěžemi. V této chvíli kůň zjistí, že nemůže jít ani dopředu, ani do stran, a proto začne couvat (Paalman, 1998). Když kůň na tyto pobídky moc nereaguje, může pomocník lehce poklepat drezurním bičem na karpální klouby koně, zatímco jezdec bude používat hlasovou pomůcku: „zpět.“ Tento pohyb jezdec procvičuje, dokud kůň necouvá sebejistě po rovné čáře. Tento pohyb se nesmí vynucovat násilím a vždy by měl chtít jezdec po koni čtyři až pět kroků vzad,

aby kůň příliš dlouho nezatěžoval klouby zadních nohou. Důležitou součástí tohoto cviku je přenést váhu koně na zadní nohy, aby odlehčil přední, tudíž bude mít lehký předek a aktivní zadní část těla (Dillon, 2012).

7 Doporučení pro praxi

Tato práce objasňuje principy komunikace mezi koněm a člověkem, popisuje rozdíly v komunikaci a zároveň uvádí možné příčiny nedorozumění mezi člověkem a koněm. První popsanou metodou je horsemanship, neboli přirozená komunikace s koněm. Druhou metodou je jízdářský trénink v 21. století. Pro práci s koněm je důležité znát chování a etologii koní, která je v této práci popsána.

Úvodní část práce se věnuje vývoji rodu *Equidů*, který se vyvíjel mnoho milionů let. Jejich prapůvod sahá až do eocénu. Za prvního předchůdce je považován prakopytník *Condylarthra*, z něho se vyvinul prakoník *Hyracotherium*. Vývojová řada *Equidů* pokračovala přes koníka *Mesohippa*, *Miohippa* a dále *Parahippa* a *Merychippa*, z nichž se vyvinul rod *Equus*. Rod *Equus* měl mnoho čeledí, z nichž nejvýznamnější byli *Equus przewalskii*, neboli kertak, *Equus ferus*, neboli tarpan, a *Equus gmelini*. Tito nejvýznamnější zástupci rodu *Equus* byli předky dnešních plemen koní. Po celou dobu vývoje *Equidů* se vyvíjelo i jejich chování a komunikace.

Kapitola chování a etologie se věnuje vývoji chování hříbat od narození, popisuje jejich první kontakt s matkou a ostatními členy stáda, až po jejich dospělost. Po celou dobu od narození do odchodu ze stáda se hříbě učí sociálním kontaktům a komunikaci ve stádě. Za pomoci různých her si osvojuje své schopnosti a dovednosti. Hříbě se učí řeči těla pomocí různých signálů, postavení ušních boltců, pohledů, polohy pysků, polohy hlavy a postojů. Učí se respektovat a následovat dominantnější jedince a zároveň si zkouší získat svou pozici ve stádě.

V další části práce je zmíněná komunikace mezi koněm a jezdcem. Lidé se už po staletí snaží s koňmi komunikovat za pomoci dvou různých přístupů. V prvním přístupu se snaží člověk získat nadvládu nad koněm, ve druhém se snaží pochopit chování koně. Lidé dopřávají koním individuální ustájení, kde je možné koně snadno odchytil a je s ním snazší manipulace. Zároveň stáj koním poskytuje bezpečný úkryt před povětrnostními podmínkami a zajišťuje jim soukromí. Pro člověka jsou tyto podmínky přitažlivé, ale pro koně jsou tyto podmínky v rozporu s jejich přirozenými instinkty.

Člověk s koněm komunikuje za pomoci svého těla, stejným způsobem mezi sebou koně komunikují ve stádě. Lidské tělo je nejpraktičtější pomůcka k dorozumívání, zároveň je to pro člověka pomůcka nejsložitější. Komunikace koní se vyvíjela přes padesát milionů let,

kdežto lidský jazyk se vyvíjel zhruba dvacet tisíc let. Chce-li člověk komunikovat s koněm, nepomůže mu lidská řeč, té kůň nerozumí, ale pokud si člověk osvojí řeč těla, je schopný se s koněm domluvit. Lidé řeč těla znají, ale v důsledku používání slov je řeč těla využívána daleko méně. Díky tomu občas lidé vyjadřují svým postojem svou náladu, aniž by o tom věděli. Zato kůň vidí vše zřetelně a na vše reaguje.

Principem metody horsemanshipu je trénink založený na spolupráci. Člověk koně nikdy nenutí, ale dává mu na výběr. Práce s koněm je založená na tlaku a následné pauze, která slouží jako odměna po správně vykonaném cviku. V jízdařenském tréninku 21. století je principem naučit koně podřídít se povelům jezdce. Při tréninku metodou horsemanshipu, kdy chce člověk naučit koně nějaký cvik, využívá toho, že špatné řešení koni stíží, kdežto správné řešení mu usnadní. Trénink koně metodou 21. století vyžaduje dlouhé měsíce tvrdé práce a odborného výcviku, než se vycvičí kůň, který je schopný nést na svém hřbetě jezdce. V horsemanshipu je důležité načasování, cit a harmonie. Jakmile se kůň jednou něco naučí, už to nezapomene, pokud přijde člověk po půl roce, kdy byl kůň na pastvině a požádá ho o jakýkoli cvik, který s koněm trénoval před půl rokem, kůň mu vyhoví a cvik provede. Když kůň provede cvik, zbaví se tím tlaku a to je pro něj odměna. V tréninku 21. století při trénování mladého koně je potřeba dostatek času, nemá smysl s koněm pracovat pár minut a myslet si, že kůň zůstane trénovaný.

Pro práci ze země se v horsemanshipu využívá kruhová ohrada, nebo dlouhé vodítko. Kruhová ohrada je vhodná pro práci s koněm, který v životě nepřišel do styku s člověkem, učí se tak mnohem rychleji. Pro agresivního koně může být schůdnější práce na vodítku, ale není to podmínka. V jízdařenském tréninku 21. století se kůň zásadně připravuje na lonži, aby se naučil chodit na kruhu. V horsemanshipu se nejprve kůň učí nestát s člověkem v adrenalinové zóně, to znamená, že nesmí vstoupit do osobního prostoru člověka. Člověk si musí obhájit svůj osobní prostor, aby získal respekt koně. Ve stádě to funguje stejným způsobem, kdy podřízený jedinec respektuje osobní prostor jedince dominantního. V jízdařenském tréninku 21. století se doporučuje používat helmu, pro případné vykopnutí koně, což v horsemanshipu znamená narušení osobního prostoru.

Při učení jakéhokoliv cviku v horsemanshipu musí člověk vytrvat s vyvíjením tlaku, dokud kůň nezareaguje správně. Jakmile kůň zareaguje správně, očekává odměnu v podobě pauzy, pro koně je největší odměna zbavení se tlaku. V jízdařenském tréninku 21. století má dobrý trenér vždy po kapsách pamlsky, které slouží jako odměna pro koně. V kapitole sociální vývoj a komunikace byla popsána hierarchie stáda v přístupu k potravě, kdy dominantní jedinec

má k potravě přístup vždy jako první. Pokud by si podřízený jedinec dělal nároky na potravu jako první, dominantnější jedinec na něj zaútočí. Z čehož vyplývá, že v jízdářenském tréninku 21. století kdy člověk odměňuje koně pamlskem, se člověk staví do podřízené role. To může vyvolat konflikt, a pokud se toto bude opakovat častěji, může kůň jezdcem například kousnout, jelikož kůň tuto situaci chápe, jako že je v dominantní pozici a tudíž určuje on, co se bude dít, ale mezitím stále velí člověk. Tato situace je pro koně zmatená, a proto může zareagovat útokem.

Posílání koně na kruh má v horsemanshipu za úkol naučit člověka kontrolovat, co dělá kůň se svými nohama ze země. Bude-li člověk schopný kontrolovat koně ze země, bude nad ním mít kontrolu i ze sedla. V jízdářenském tréninku 21. století má práce na lonži naučit koně chodit na kruhu. V horsemanshipu vypadá správný trénink na vodítku tak, že se člověk podívá směrem, kterým chce koně vysílat a tím samým směrem ukáže i vodící rukou, řídicí rukou pak jemně roztočí vodítko a tím vyvine tlak, na který kůň dříve nebo později zareaguje pohybem vpřed. V jízdářenském tréninku 21. století se rozejití koně na lonži provádí tak, že si člověk stoupne kousek za koně a vyvine tlak směrem ke koni, může použít i pomocníka, který koně povede. Základní práce ze země je v horsemanshipu naučení se vzájemnému respektu, pauza, posílání koně na kruh, obraty kolem předku a zadku a couvání. V jízdářenském tréninku 21. století je za základní práci ze země považováno naučení koně chodit v kroku, klusu a zastavení, zvykání si na sedlo, uzdečku a práci s otěžemi.

Práce ze sedla začíná správným sedem, obě metody se shodují v tom, že po nasednutí jezdce na hřbet koně se musí jezdec uvolnit, uklidnit a musí být v rovnováze. V horsemanshipu se v prvních hodinách vůbec nepoužívají otěže, kůň se ovládá pouze nohama dopředu, dozadu, do stran, dále se nohama ovládá krok, klus a cval. Směr koně se neovládá otěží, otěže ovládají pouze krk, hlavu a čumák koně. Nohy jezdce by měly být uvolněné, ne v křečovitém sevření, jezdec by měl sedět pohodlně. V jízdářenském tréninku 21. století je popisován správný sed tak, že by nohy směrem od kolen dolů měly zůstat ve svislé poloze pod jezdce. Kolena by měla být uvolněná tak, aby umožnila holením pevné přitisknutí k bokům koně. Ruce mají mít jemné spojení s hubou koně, to znamená, že je možné na otěž působit tlakem 1 kg. Uši, ramena, kyčel a podpatky bot jezdce by měly být v jedné přímce.

Pro pohyb vpřed v horsemanshipu jezdec vyvine tlak tím, že přiloží holeně k bokům koně. Pokud se kůň nerozejde, nesmí jezdec začít zvyšovat tlak holení, naopak tlak musí zůstat stejný a jezdec použije jinou pomůcku, například bičík, kterým bude koně poklepávat po plecích,

dokud se kůň nerozejde. Jakmile se kůň rozejde, jezdec přestane vyvíjet veškerý tlak. V jízdářenském tréninku 21. století pro pohyb vpřed přiloží jezdec holeně k bokům koně. Jestliže se kůň nerozejde, je třeba, aby jezdec koně pobídl znova a k holeni přidal ostřejší pomůcku v podobě bičíku.

Ohýbání krku koně je cvik, který jezdec učí koně v horsemanshipu. Cílem tohoto cvičení je, aby kůň ohnul krk a hlavu směrem k jeho boku, tím si kůň uvolní páteř. Zároveň se tím kůň učí, že otěž ovládá pouze jeho krk a hlavu. Dále je tento cvik užitečný při zastavování za jednu otěž. Pro zastavení jezdec koně nejprve rozejde, poté ohne jeho hlavu a krk a počká, až si kůň uvolní záda a zastaví své nohy, poté jezdec povolí veškerý tlak. V jízdářenském tréninku 21. století je mnoho způsobů, jak koně zastavit, jedním z nich je zatažení na otěže. Jiný způsob je, že jezdec pojede proti stěně a zastaví pohyb svých rukou, tím mu zůstane kontakt s hubou koně a kůň se proti zdi zastaví.

Ustupování zádě se v horsemanshipu provádí buďto na místě nebo za pohybu vpřed, kdy tento cvik slouží k zatočení koně. Jezdec si přitáhne hlavu koně směrem ke kyčli a holení vyvine tlak na bok koně. Jakmile kůň ustoupí zádí, dá jezdec holeně okamžitě pryč a počká, až kůň změkne na otěži, to znamená, že si uvolní záda. V jízdářenském tréninku 21. století se k zatočení používá otěž. Nejjednodušší způsob je zatáhnout za otěž ve směru, kterým chce jezdec jet.

Couvání si člověk připravuje již při práci ze země, kdy vyvine lehký tlak na vodítko směrem dozadu a čeká na reakci koně, který začne couvat. Ze sedla se tento cvik provádí tak, že dá jezdec koni jakousi zeď v podobě lehkého tlaku do otěží a podsadí pánev, jako by si chtěl sednout na kapsy kalhot, a kůň začne ustupovat od tlaku. V jízdářenském tréninku se couvání učí tím způsobem, že jezdec přiloží holeně k bokům koně, aby mu zabránil pohybu do stran, lehce ho pobídne, a přitom drží kontakt otěžemi s hubou koně.

8 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo objasnit principy komunikace mezi koněm a člověkem a nastínit možné příčiny nedorozumění mezi nimi. Zároveň práce charakterizuje a porovnává dvě rozdílné metody výcviku koní, metodu horsemanshipu a metodu klasického jízdářského výcviku 21. století. Z obou metod se jeví jako lepší metoda pro práci s koněm horsemanship, a to především proto, že se více přibližuje komunikaci koní ve stádě, zároveň využívá ke komunikaci řeč těla, která je pro koně snadno srozumitelná, a tudíž kůň s člověkem ochotněji spolupracuje. Horsemanship po celou dobu výcviku využívá poznatků z pozorování chování koní ve stádě, a díky tomu nedochází k tak častým konfliktům mezi koněm a jezdcem jako v jízdářském tréninku 21. století, která využívá podvolení se koně vůli člověka. Jízdářským výcvikem 21. století se dá kůň vycvičit úplně stejně jako pomocí metody horsemanshipu, ale na rozdíl od metody horsemanshipu trénink 21. století nepracuje s psychickou stránkou koně, a tak může docházet k různým konfliktům mezi koněm a člověkem, například kopnutí nebo kousnutí. V takovéto situaci kůň neporozuměl člověku a snaží se pouze o svou vlastní sebezáchranu za pomoci všech pro něj dostupných prostředků.

Tato práce může sloužit jako návod pro ty, kteří se pohybují v blízkosti koní, a dát jim základní poučení o tom, jak pracovat s koněm, čeho se vyvarovat a co naopak udělat, aby nedocházelo k vzájemným konfliktům koně a jezdce. Je důležité, aby si tyto lidé uvědomili, že k bezproblémové komunikaci s koněm je nutné znát jeho chování a pochopit vzájemnou komunikaci koní v jejich přirozeném prostředí. Klíčovým faktorem, který vede k pozitivní spolupráci člověka a koně, je srozumitelná komunikace mezi nimi.

9 Literární zdroje

- Barclay, H., 1980, The role of the horse in man's culture. J. A. Allen. London. p. 51-101.
- Bendrey, R. 2012. From wild horses to domestic horses: a European perspective. *World archaeology*. 44:1, 135-157.
- Bořánek, V. 2013. Úvod do tréninku koně aneb strašidlo horsemanshipu na obzoru. *Horseman*. 9. 6 – 11.
- Bořánek, V. 2013. Úvod do tréninku koně aneb strašidlo horsemanshipu na obzoru. *Horseman*. 10. 6 – 11.
- Bořánek, V. 2014. Úvod do tréninku koně aneb strašidlo horsemanshipu na obzoru. *Horseman*. 11. 9 – 11.
- Bořánek, V. 2015. Úvod do tréninku koně aneb strašidlo horsemanshipu na obzoru. *Horseman*. 15. 6 – 11.
- Bořánek, V., Bořánková, B. 2006. Zaříkávači koní. Harmony, Vyd. 1. Oldřiš. 89 s. ISBN 80-903484-2-4.
- Brannaman, B., Reynolds, W. 2007. Za hlasem ztracených koní: životní příběh jednoho z nejznámějších amerických horsemánů. Harmony, Vyd. 1. Oldřiš. 165 s. ISBN 978-80-903484-3-1.
- Brandt, K. 2004. A language of their own: An interactionist approach to human-horse communication. *Society and animals*. volume 12, issue 4. p. 299-316.
- Bronnert, C., Gheerbrant, E., Gordinot, M., Métais, G. 2018. A primitive perissodactyl (mammalia) from the early eocene of L Quesnoy (MP7, France). *Historical biology an international journal of paleobiology*. volume 30, issue 1-2. p. 237-250.
- Brubaker, L., Udell, M. A. R. 2016. Cognition and learning in horses (*Equus caballus*): What we know and why we should ask more. *Behavioural processes*. 126. 121–131.
- Crowell-Davis, S. L., Houpt, K. A., Kane, L. 1987. Play development in Welsh pony (*Equus caballus*) foals. *Appl. anim. behav. sci.* 18:119 – 131.
- D'Ambrosia, A. R., Clyde, W. C., Fricke, H. C., Chew, A. E. 2014. Stable isotope patterns found in early eocene equid tooth rows of North America: Implications for reproductive behavior and paleoclimate. *Palaeogeography, palaeoclimatology, palaeoecology*. 414. 310–319.

- Dierendonck, M., Goodwin, D. 2005. Social contact in horses: implications for human-horse interactions. *Animals in science and philosophy series: human animal relationships*. van Gorcum BV, Assen, p. 65–81.
- Digard, J. P. 1999. Un animal intermédiaire: le cheval. In: *Les français et leurs animaux*, Fayard, Paris. pp. 51–70. in Martine Hausberger, M. H., Héléne Roche, H. R., Séverine Henry, S. H., E. Kathalijne Visser, E. K. V. 2007. A review of the human-horse relationship. *Applied animal behaviour science*. 109. 1–24.
- Dillon, E. 2012. Výcvik skokového koně: tréninková příručka pro úspěšné parkúrové skákání na všech úrovních. Brázda, Vyd. v češtině 1. Praha. 189 s. ISBN 978-80-209-0396-9.
- Dobroruka, L. J., Kholová, H. 1992. Zkrocený vládce stepi. Panorama Praha. 255 s. ISBN 80-7038-229-5.
- Dorrance, T. 2016. Pravá jednota mezi koněm a člověkem. Harmony, Vyd. 2. Oldřiš. 159 s. ISBN 978-80-903484-6-2.
- Duruttya, M. 2005. Velká etologie koní. HIPO-DUR, 2., rozš. vyd. Košice. 583 s. ISBN 80-239-5088-6.
- Dušek, J. 1995. Kůň ve službách člověka: (středověk). Apros. Jílové u Prahy. 262 s. ISBN 80-901100-6-1.
- Dušek, J. 1999. Chov koní. Brázda Praha. 350 s. ISBN 80-209-0282-1.
- Endenburg, N. 1999. Perceptions and attitudes towards horses in European societies. *Equine vet. j. suppl.* 28. 38-41.
- Forsten, A., Eisenmann, V. 1995. *Equus (Plesippus) Simplicidens (Cope)*, not *Dolichohippus*. *Mammalia*, 59 (1). p. 85-89.
- Goodwin, D. 1999. The Importance of Ethology in Understanding the Behaviour of the Horse. *Equine veterinary journal. supplement* 28. 15-19.
- Goodwin, D., Bradshaw, J. W. S., Wickens, S. M. 1997. Paedomorphosis affects visual signals of domestic dogs. *Anim. behav.* 53. 297-304.
- Griffin, L. R., Rawlinson, J. E., McDonald, H. G., Duncan, C. 2016. Mandibular osteopathy in a Hagerman horse, *Equus simplicidens* (Equidae, Mammalia), from Hagerman fossil beds national monument (Idaho, USA). *International journal of paleopathology*. volume 12. p. 41-45.

- Hausberger, M., Roche, H., Henry, S., Visser, E. K. 2008. A review of the human–horse relationship. *Science direct applied animal behaviour science*. 109. 1–24.
- Hunt, R. 2008. *V harmonii s koněm: hloubková studie vztahu koně a člověka*. Harmony, Vyd. 1. Oldřiš. 64 s. ISBN 978-80-903484-4-8.
- Keeling, L. J., Jonare, L., Lanneborn, L. 2009. Investigating horse-human interactions: The effect of a nervous human. *The veterinary journal*. volume 181, issue 1. p. 70-71.
- Keiper, R. R., Sambraus, H. H. 1986. The stability of equine dominance hierarchies and the effects of kinship, proximity and foaling status on hierarchy rank. *Applied animal behaviour science*. volume 16, issue 2. p. 121-130.
- Kholová, H. 2005. *Koně*. Krystal, Vyd. 4. Praha: Aventinum. 224 s. ISBN 80-86858-04-9.
- Komárková, M., Bartošová, J., Dubcová, J. 2011. Effect of mares dominance rank on suckling behaviour in the loose housed domestic horses. *Applied animal behaviour science*. volume 133, issues 1-2. p. 54-59.
- Koubek, K. 1955. *Speciální zootechnika: Díl 2, Chov koní / K. Koubek a kol.* SZN, Vyd. v češtině 1. Praha. 849 s.
- Kydd, E., Padalino, B., Henshall, C., McGreevy, P. 2017. An analysis of equine round pen training videos posted online: Differences between amateur and professional trainers. *Plos one* 12 (9).
- Levine, M. A. 1999. Botai and the origins of horse domestication. *Journal of anthropological archaeology*. 18. 29–78.
- Levine, M. A. 2005. Domestication and early history of the horse. In: D. S. Mills, S. M. McDonnell, editors. *The Domestication of horse: the origins, development and management of its behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 5–22.
- Mahler, Z. 1995. *Člověk a kůň*. Dona, 1. vyd. České Budějovice. 183 s. ISBN 80-85463-52-0.
- Marciniak, S., Perry, G. H. 2017. Harnessing ancient genomes to study the history of human adaptation. *Nature reviews genetics*. volume 18. p. 659 – 674.
- Marković, N., Janeczek, M., Marinković, D., Stevanović, O., Krstić, N., Petrujkić, K., Trailović, R. 2015. Paleopathological and radiological examination of the Avar period horse bones from central Balkans (Serbia). *Med. veter.* 71 (10), 619-625.

- McDonnell, S. M., Poulin, A. 2002. Equid play ethogram. Applied animal behaviour science. volume 78, issues 2–4. p. 263-290.
- McGreevy, P.D. French, N.P., Nicol, C.J. 1995. The prevalence of abnormal behaviours in dressage, eventing and endurance horses in relation to stabling. Vet. record. 137 36-37.
- McHorse, B. K., Biewener, A. A., Pierce, S. E. 2017. Mechanics of evolutionary digit reduction in fossil horses (Equidae). Proc. r. soc. b 284: 1174.
- Meier, R. 1996. Samostatně v sedle: cíl a skladba tréninku, drezurní cviky, skoková gymnastika, parkúrové ježdění. Praha: Brázda, 2001. ISBN 80-209-0300-3.
- Mills, D., McDonnell, S. 2005. The domestic horse: The evolution, development and management of its behaviour. Cambridge university press. p. 249. ISBN 0 512 81414 6.
- Olsen, S. L., Grant, S., Choyke, A. M., Bartosiewicz, L. 2006. Horses and humans: The evolution of human-equine relationships. Archaeopress, Oxford. p. 81–113.
- Outram, A. K., Stear, N. A., Bendrey, R., Olsen, S., Kasparov, A., Zaibert, V., Thorpe, N., Evershed, R. P. 2009. The earliest horse harnessing and milking. Science 323, 1332.
- Paalman, A. 1998. Skokové ježdění: výcvik koně a jezdce pro skokový sport, parkurové ježdění, stavbu parkuru. 2. vydání, Praha: Brázda. 2006. ISBN 80-209-0348-8.
- Parelli, P. 1993. Natural horse-man-ship. Western horseman magazine.
- Prado, J. L., Alberdi, M. T. 2014. Global evolution of Equidae and Gomphotheriidae from South America. Integrative zoology. 9: 434–443.
- Semprebon, G. M., Rivals, F., Solounias, N., Hulbert Jr., R. C. 2016. Paleodietary reconstruction of fossil horses from the Eocene through pleistocene of North America. Palaeogeography, palaeoclimatology, palaeoecology. 442. 110–127.
- Schubert, M., Mashkour, M., Gaunitz, Ch., Fages, A., Seguin-Orlando, A., Sheikhi, S., Alfarhan, A. H., Alquraishi, S. A., Al-Rasheid, K. A. S., Chuang, R., Ermini, L., Gamba, C., Weinstock, J., Vedat, O., Orlando, L. 2017. Zonkey: A simple, accurate and sensitive pipeline to genetically identify equine F1-hybrids in archaeological assemblages. Journal of archaeological science. 78. 147-157.
- Taylor, W. T. T., Bayarsaikhan, J., Tuvshinjargal, T. 2015. Equine cranial morphology and the identification of riding and chariotry in late bronze age Mongolia. Antiquity. 89. p. 854-871.

- Taylor, W. T. T., Jargalan, B., Lowry, K. B., Clark, J., Tuvshinjargal, T., Bayarsaikhan, J. 2017. A Bayesian chronology for early domestic horse use in the Eastern Steppe. *Journal of archaeological science*. 81. 49-58.
- Taylor, W. T. T., Tuvshinjargal, T., Bayarsaikhan, J. 2016. Reconstructing equine bridles in the Mongolian bronze age. *Journal of ethnobiology*. 36 (3). 554-570.
- Uzunidis, A., Rivals, F., Brugal, J. 2017. Relation between morphology and dietary traits in horse jugal upper teeth during the middle pleistocene in southern France. *Quaternaire*, 28 (3). p. 303-312.
- Visse, E. K., VanDierendonck, M., Ellis, A. D., Rijksen, C., Van Reenen, C. G. 2009. A comparison of sympathetic and conventional training methods on responses to initial horse training. *Veterinary journal*. volume 181, issue 1. p. 48-52.
- Wilk, I., Janczarek, I. 2014. Sympathetic training method as a modern technique of Equus caballus training in harmony with the nature and the welfare of the species. *Medycyna weterynaryjna*. volume 70, issue 2. p. 94-97.
- Williams, J., Tabor, G. 2017. Rider impact on equitation. *Applied animal behaviour science*. volume 19. p. 28-42.
- Zack, S. P., Penkrot, T. A., Krause, D. W., Maas, M. C. 2005. A new apheliscine “condylarth” mammal from the late paleocene of Montana and Alberta and the phylogeny of “hyopsodontids.” *Acta palaeontologica polonica*. 50 (4): 809–830.
- Zhusypbekovich, N. M., Nurzhankyzy, K. B. 2016. Maternal behaviour of mares and genetic parameters features selection based on maternal instinct. *International journal of pure and Applied zoology*. volume 4, issue 2. p. 235-245.
- Zurek, U., Danek, J. 2011. Maternal behaviour in mares. *Medycyna weterynaryjna*. vol. 67 no. 6 p. 394-396 ref.22.
- Zurek, U., Danek, J. 2012. Foal rejection – characteristics and therapy of inadequate maternal behaviour in mares. *Ann. Anim. Sci.* vol. 12, no. 2. 141–149.

10 Seznam příloh

- Tabulka 1 Přehled equidů
- Obrázek 1 Mateřské chování
- Obrázek 2 Ověřování
- Obrázek 3 Následování
- Obrázek 4 Hříbě kroužící okolo matky
- Obrázek 5 Hříbě cválající na pastvinách
- Obrázek 6 Soužití více druhů
- Obrázek 7 Socializace
- Obrázek 8 Vzájemné čištění
- Obrázek 9 Řeč těla
- Obrázek 10 Hrozba hlavou
- Obrázek 11 Hrozba zadní nohou
- Obrázek 12 Osobní prostor
- Obrázek 13 Osobní prostor
- Obrázek 14 Pauza
- Obrázek 15 Pauza
- Obrázek 16 Pauza
- Obrázek 17 Posílání koně pryč
- Obrázek 18 Posílání koně pryč
- Obrázek 19 Obrat okolo zadku
- Obrázek 20 Couvání
- Obrázek 21 Práce v kruhovce
- Obrázek 22 Práce na lonži
- Obrázek 23 Uvolněný kůň
- Obrázek 24 Ohnutí hlavy a krku
- Obrázek 25 Ohnutí hlavy a krku